

LOKALNI MEDIJI PROTIV DISKRIMINACIJE

Ovaj projekat je podržan kroz projekat "Moja zajednica - Snažna zajednica" koji realizuje Centar za razvoj nevladinih organizacija CRNVO a finansira ga Evropska unija posredstvom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori.

Priručnik za lokalne medije o (ne)diskriminaciji

Ovaj publikacija je kreirana kroz projekat Lokalni mediji protiv diskriminacije koji je podržan kroz projekat “Moja zajednica-Snažna zajednica” koji realizuje Centar za razvoj nevladinih organizacija CRNVO a finansira ga Evropska unija posredstvom Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori. Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost NVO Ženska Akcija i ni na koji način ne odražava stavove Centra za razvoj nevladinih organizacija i Evropske unije.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	4
UVOD	6
DISKRIMINACIJA – POJAM I PRAVNI KONTEKST	7
MEDIJI KAO KREATORI JAVNOG MNJENJA – PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA ALI I ODGOVORNOST	10
Informacije i njihova disperzija u društveni prostor	10
Funkcija medija u savremenom svijetu	10
Pravni kontekst djelovanja medija u Crnoj Gori	11
POJMOVNIK KLJUČNIH TERMINA I IZRAZA	14
PREDSTAVLJANJE ŽENA U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA	22
Reprezentacija žena u lokalnim nikšićkim medijima	22
”Ženske teme” u medijima	22
Žensko tijelo u medijima	24
Upotreba rodno osjetljivog (senzitivnog) jezika u medijima	26
Šta se dešava u praksi?	27
Korijeni rodno osjetljivog jezika u Crnoj Gori	28
Činjenice	29
PREDSTAVLJANJE ROMA/KINJA U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA	31
Reprezentacija Roma/kinja u lokalnim nikšićkim medijima	31
Zastupljenost Roma/kinja u medijskim sadržajima, ne(senzitivan) pristup medija u izvještavanju o romskoj populaciji	33
Posebna ranjivost romske djece (prosjačenje, dječiji brakovi)	35
Nasilje nad Romkinjama	37
PREDSTAVLJANJE OSOBA SA INVALIDITETOM U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA	40
Kvalitet izvještavanja kao podrška jednakosti	40

Informisanjem do društvene inkluzije osoba sa invaliditetom	40
Neopravdane generalizacije kao prepreka za kvalitetniji život osoba sa invaliditetom ..	42
Jezička diskriminacija osoba sa invaliditetom.....	43
PREDSTAVLJANJE LGBTIQ OSOBA U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA	45
Istorijski korijeni diskriminacije LGBTIQ osoba	45
Nepodnošljiva lakoća stereotipa i predrasuda	46
Govor mržnje kao izvor netolerancije i nasilja prema LGBTIQ osobama	48
O snaživanje LGBTIQ osoba kroz senzitivni pristup medija prilikom izvještavanja ..	51
Pravilan izbor terminologije.....	53
REZIME	55
KALENDAR MEĐUNARODNO PRIZNATIH DANA U BORBI PROTIV DISKRIMINACIJE	57
BIBLIOGRAFIJA	60

PREDGOVOR

Poštovane kolege i kolegice novinari i novinarka i drugi predstavnici i predstavnice medija,

pred vama je **Priručnik za lokalne medije o (ne)diskriminaciji** koji ima za cilj da unaprijedi vaša znanja i olakša profesionalno izvještavanje o ranjivim grupama u Nikšiću, među kojima izdvajamo: žene, Rome i Romkinje, osobe sa invaliditetom i LGBTI(Q) osobe.

Priručnik za lokalne medije o (ne)diskriminaciji predstavlja dio projekta “Lokalni mediji protiv diskriminacije” koji realizuje NVO Ženska akcija u okviru CRNVO Programa dodjele grantova “Moja zajednica snažna zajednica” koji finansira Evropska unija u okviru IPA programa za razvoj civilnog društva 2016.

Prilikom izrade **Priručnika**, pošle smo od preporuka nastalih analizom lokalnih medija u Nikšiću¹, koju smo sprovele 11. jula 2018. godine, korišćenjem Global monitoring metodologije². Monitoring lokalnih medija imao je za cilj da identifikuje odnos lokalnih medija prema diskriminiranim grupama u nikšićkom društvu i doprinese povećanju nivoa senzibiliteta novinara/ki i urednika/ca o datim grupama i njihovim problemima.

Monitoring lokalnih medija temama je obuhvatio četiri gore pomenute, najranjivije/ najmarginalizovanije grupe stanovništva, i sproveden je u cilju prikupljanja relevantnih podataka o tome kakva je reprezentacija ovih grupa koju konstruišu nikšićki mediji, te da li i u kojoj mjeri u ovom trenutku lokalni mediji podstiču politike ravnopravnosti.

Monitorirani su sljedeći mediji u Nikšiću: Televizija Nikšić, Radio O83, portal Onogost.me i Novine Nikšića. Izvršen je monitoring svih sadržaja nastalih u produkciji ovih medija koji su emitovani ili objavljeni toga dana. U slučaju

¹ Monitoring lokalnih medija u Nikšiću dana 11. jula. 2018. godine;

² GMMP – Ova metodologija obuhvata praćenje medija (audio/vizuelno/digitalnih/štampanih) na jednoj geografskoj teritoriji u intervalu od 24h, u toku radne nedjelje (sa izuzećem državnih, vjerskih i međunarodnih praznika koji padaju u radne dane) radi analize broja i pozicije članaka/priloga o ranjivim grupama stanovništva, kvalitetu sadržaja, jeziku koji se koristi u priložima, a kao krajnji rezultat, daju se preporuke šta je neophodno promijeniti i na koji način izvještavati o diskriminiranim osobama.

elektronskih medija, monitorirani su jutarnji i informativni programi, te programi iz kulture, ali i svi ostali, za pojedine medije specifični programi koji su emitovani navedenog dana. Isti kriterijumi primijenjeni su i kod štampanog medija i portala.

Tokom priprema za monitoring odabrale smo teme, odnosno pitanja koja smo smatrale najindikativnijim za procjenu načina na koji mediji konstruišu predstave o ulogama ranjivih grupa u zajednici i koje u najvećoj mjeri omogućavaju da se procijeni da li i koliko lokalni mediji osnažuju ili dovode u pitanje stereotipe i time ometaju ili podstiču ostvarenje ciljeva politika ravnopravnosti.

Osmislile smo šemu kojom je bilo predviđeno da se odnos medija prema ciljnim grupama obradi kroz sljedeće teme: 1. Žene ("ženske teme" u medijima, žensko tijelo u medijima, upotreba rodno senzitivnog (osjetljivog) jezika, zastupljenost ženskih stavova i navoda u medijima); 2. Osobe sa invaliditetom (bavljenje kvalitetom izvještavanja o njima, količinom informacija, mogućim generalizacijama, jezičkoj diskriminaciji itd); 3. Romi/kinje (zastupljenost Roma/kinja u medijskim sadržajima, ne(senzitivan) pristup medija u izvještavanju o romskoj populaciji, posebna ranjivost romske djece (prosjačenje, dječiji brakovi), nasilje nad Romkinjama, isticanje društveno aktivnih Roma/kinja); 4. LGBTI(Q) osobe (stereotipi i predrasude o LGBTI(Q) osobama, govor mržnje kao izvor netolerancije i nasilja prema LGBTI(Q) osobama, osnaživanje LGBTI(Q) osoba kroz senzitivni pristup medija u izvještavanju).

Prilikom monitoringa lokalnih medija u Nikšiću, morale smo značajno odstupiti od pomenute šeme koju smo kreirale na osnovu parametara predviđenih Globalnim monitoringom medija (GMM), jer potrebe odnosno aktivnosti Roma/kinja i LGBTI(Q) populacije nisu spomenute ne samo na Televiziji Nikšić, nego ni u ostalim medijima na teritoriji Nikšića.

Monitoring lokalnih medija pokazao je jednu „ravnu liniju“ izvještavanja o potrebama i problemima ranjivih grupa u Nikšiću, koja je bila više neutralna nego ignorantska, ponekad seksistička kada je prezentacija žena u pitanju, što nas navodi da zaključimo da postoji nedovoljna informisanost i senzibilisanost predstavnika/ca medija o ranjivim grupama, kao i o samom pojmu diskriminacije.

UVOD

Mediji kao advokati najslabijih, imaju veoma važnu ulogu, da na istinit, objektivan i profesionalan način, p(r)ozivaju na odgovornost državne i društvene aktere da sprovode mjere antidiskriminatornih politika.

Ljudska prava i slobode predstavljaju esencijalni gradivni element svakog društva koje ima pretenziju da sebe označi kao demokratsko i otvoreno, a njihovo prisustvo i poštovanje jeste mjerilo istinskog kvaliteta života svake individue u njemu.

Ovdje treba naglasiti riječ „poštovanje“, jer lakmus papir demokratije nije postojanje pravednih i legitimnih zakona, već njihovo poštovanje, dosljedna i jednaka primjena u svakodnevnom životu društvene zajednice, u cilju zaštite digniteta i ljudskog dostojanstva svake individue ponaosob.

Crna Gora je Ustavom³ definisana kao građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava.

Kroz Ustav, ona je definisana i kao društveno-politička zajednica koja zabranjuje svaku neposrednu ili posrednu diskriminaciju, po bilo kom osnovu. Takođe, ovim najvišim pravnim aktom, svi naši građani i građanke su izjednačeni pred zakonom u svojim pravima, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo.

Upravo je ovo ustavno izjednačavanje u pravima i zabrana nejednakog tretmana, koje se temelji na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i brojnim drugim međunarodnim dokumentima⁴ kojima je pristupila Crna Gora, temelj razlikovanja modernih demokratija i onih političkih sistema koji u sebi sadrže elemente opresivnosti, nejednakosti i netolerancije.

I na kraju, novinarstvo je važno jer mijenja živote marginalizovanih grupa društva na bolje.

3 “Službeni list Crne Gore br. 1/07 I 38/13”;

4 Dokumenti Un od značaja za borbu protiv diskriminacije; Dokumenti Savjeta Evrope od značaja za borbu protiv diskriminacije; Dokumenti Eu koji se odnose na zabranu diskriminacije;

DISKRIMINACIJA – POJAM I PRAVNI KONTEKST

Diskriminacija se može ispoljiti na mnogo različitih načina i ne postoji muškarac/žena/dijete na svijetu, koji/a/e u određenom trenutku nije postao/la/lo žrtva jednog od brojnih oblika diskriminacije. Sama riječ **diskriminacija** potiče od latinske riječi *discriminare*, što u prevodi znači: **razlikovati, odvajati, dijeliti**. U pravnom smislu predstavlja **pravljenje razlike, nejednako postupanje prema određenoj osobi ili grupi, odnosno jednak tretman prema određenoj osobi iako se data osoba zbog svog ličnog svojstva nalazi u različitoj poziciji u odnosu na druge** (osobe sa invaliditetom, LGBTI(Q) osobe i slično).

Zaštita jednakosti, odnosno jednakog tretmana u pravnom poretku Crne Gore je elaborirana i prilagođena praksi kroz posebne zakone. Nejednak tretman (diskriminacija) je inkriminisan u Krivičnom zakoniku Crne Gore⁵, ali je zaštita od diskriminacije poglavito uređena opštim Zakonom o zabrani diskriminacije⁶.

Diskriminacija, shodno Zakonu o zabrani diskriminacije, predstavlja svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima⁷.

Diskriminacija može biti neposredna (direktna) i posredna (indirektna).

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice

5 „Službeni list RCG“ br 70/2003, 13/2004, 47/2006, I “Službeni list Crne Gore br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013, 56/2015, 44/2017 I 49/2018”;

6 „Službeni list CG br. 46/2010, 40/2011, 18/2014 I 42/2017”;

7 Ibid

ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica.

Ilustrativno, primjer neposredne diskriminacije bi bio natpis na ulazu u restoran: „Ne poslužujemo Rome“.

Međutim, u praksi, diskriminacija najčešće poprima suptilnije oblike, pa je zato zabranjena i posredna diskriminacija koja postoji ako prividno neutralna odredba zakona, drugog propisa ili drugog akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica.

Primjer posredne diskriminacije je oglas za posao kojim se kao uslov postavlja položen vozački ispit (vozačka dozvola), iako za obavljanje tog posla nije neophodna. Npr. traži se administrativni radnik ili prodavac u marketu i slično; ovim uslovom unaprijed su isključeni svi oni koji nemaju vozačku dozvolu, bez obzira na to da li ispunjavaju druge uslove konkursa.

Zakon o zabrani diskriminacije navodi i posebne oblike diskriminacije, odnosno:

- ✓ uznemiravanje i seksualno uznemiravanje,
- ✓ segregaciju,
- ✓ govor mržnje,
- ✓ diskriminaciju u korišćenju objekata i površina u javnoj upotrebi,
- ✓ diskriminaciju u pristupu dobrima, uslugama u javnom i privatnom sektoru i robi,
- ✓ diskriminaciju po osnovu zdravstvenog stanja,
- ✓ diskriminaciju po osnovu starosne dobi,
- ✓ diskriminaciju po osnovu pripadnosti političkoj, sindikalnoj ili drugoj organizaciji,
- ✓ diskriminaciju u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja,
- ✓ diskriminaciju u oblasti rada,

- ✓ rasnu diskriminaciju,
- ✓ diskriminaciju po osnovu vjere i uvjerenja,
- ✓ diskriminaciju osoba sa invaliditetom,
- ✓ diskriminaciju po osnovu rodnog identiteta, seksualne orijentacije i/ili interseksualnih karakteristika,
- ✓ teži oblik diskriminacije.

MEDIJI KAO KREATORI JAVNOG MNJENJA – PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA ALI I ODGOVORNOST

Informacije i njihova disperzija u društveni prostor

Vrijeme u kojem živimo popularno se naziva „informativnim dobom“. Razlog tome je važnost informacija i njihova kritična uloga u svakodnevnom društvenom i individualnom životu. Njihov značaj u savremenom dobu toliko je bitan da se može označiti i kao nemjerljiv.

Na individualnom planu, danas nam je teško zamisliti svakodnevni život bez nekih tehničkih/servisnih informacija koje nam omogućavaju nesmetano obavljanje svakodневnih profesionalnih, porodičnih ili nekih drugih uloga. Na širem društvenom planu informacije obezbjeđuju društveno - ekonomsku reprodukciju, kontinuitet i evoluciju društveno - ekonomskih procesa u pravcu bolje organizacije društveno - političke zajednice i kvalitetnijeg života svih njenih članova/ica.

Glavni medijator i principalni subjekt disperzije informacija u naš društveni i individualni prostor danas su masovni mediji. Oni predstavljaju najmoćnije sredstvo komunikacije u savremenom trenutku, nezavisno od stepena društveno - ekonomskog razvoja jedne zajednice, i kao takvi sa jedne strane mogu dati izuzetan doprinos ostvarivanju pozitivnih vrijednosti u pravom trenutku, kao što sa druge, mogu iskoristiti konkretnu situaciju da doprinesu kreiranju atmosfere društvene i individualne uznemirenosti.

Funkcija medija u savremenom svijetu

Od „izvora“ do „korisnika/ca“ mediji ostvaruju dubok uticaj na društvo, njegovu svijest i kulturu, i to kroz trostruku funkciju: informativnu, zabavnu i edukativnu.

Danas smo u mogućnosti da posredstvom medija u realnom vremenu svjedočimo nekom događaju u suprotnom kutku svijeta, kao i da oslušnemo eho događaja naše neposredne realnosti u svijetu. Ovakva dostupnost informacija jača našu sposobnost za donošenje svakodnevni odluka i oblikovanje naših stavova, ali paralelno sa time podstiče i našu anksioznost uzrokovanu „svjedočenjem“

i uvodi u rizik usvajanja pseudoinformacija koje su plasirane radi postizanja eksplicitnih ili prikrivenih ciljeva.

Druga funkcija medija, sa kojom smo svi u najvećoj mjeri upoznati, jeste zabava. Mediji nude obilje konzumnog materijala koji možemo svrstati u ovu kategoriju, a koji individui omogućavaju trenutak dokolice, odmora i distanciranja od svakodnevnosti, doduše ne bez potpunog odsustva nusproizvoda u vidu finog oblikovanja individualne svijesti.

Mediji u savremenom svijetu imaju i edukativnu funkciju. Oni su skladište informacija iz raznovrsnih sfera društvenog života: istorije, biologije, sociologije, umjetnosti, sporta, ekonomije itd. Oni individui nude mogućnost saznavanja za nju novih činjenica i bogaćenje personalnih saznanja koja joj mogu omogućiti jačanje njenih sposobnosti u svakodnevnom životu.

Na kraju, nameće se zaključak da je potencijal medija da utiče na naše individualne živote i na naše društvo izuzetno veliki, te da taj uticaj može imati ambivalentan karakter. U kom pravcu će se on kretati zavisi od svih nas, a naročito od samih medija.

Pravni kontekst djelovanja medija u Crnoj Gori

Tokom 20. i početkom 21. Vijek, mediji su doživjeli eksplozivan razvoj u svijetu, prije svega kao posljedica snažnog tehnološkog razvoja, što je rezultiralo visokom dostupnošću medija, kao i rastom uloga i značaja medija u savremenim društvima u smislu informisanja i edukovanja auditorijuma, te kreiranja javnog mnjenja. Takva situacija je neminovno nametnula i potrebu razvoja pravne regulative koja bi na adekvatan način odgovorila ovim ulogama i postavila granice potencijalnim zloupotrebama.

Crna Gora u tom smislu nije izuzetak. Polazeći od savremenih demokratskih načela i ugledajući se na referentne međunarodne standarde u oblasti regulacije sfere u kojoj djeluju mediji, nastojala je da kreira regulativni okvir koji će osigurati odgovoran odnos medijskih aktera prema građanima i građankama Crne Gore i ujedno nesmetano funkcionisanje samih medija.

U tom kontekstu, polazeći od najvišeg pravnog akta Crne Gore, Ustava, zajemčena je sloboda štampe, kao krovna pretpostavka za djelovanje medija i obavljanje njihove osnovne funkcije, informisanja građana i građanki.

Sloboda medija je ojačana kroz član 50 Ustava, kojim se zabranjuje cenzura sem ako je to neophodno radi: sprječavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka; očuvanja teritorijalnog integriteta Crne Gore; sprječavanje propagiranja rata ili podstrekivanja na nasilje ili vršenje krivičnog djela; sprječavanje propagiranja rasne, nacionalne i vjerske mržnje ili diskriminacije.

Norme Ustava su dalje razrađene kroz posebne zakone, a ovdje bi posebno trebalo pomenuti Zakon o medijima.⁸ Ovaj Zakon ističe da se u medijima slobodno objavljuju informacije i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima, poštujući Ustav, zakon i etička pravila novinarske profesije.

Takođe, sa aspekta prava i obaveza, Zakon o medijima naglašava odgovornost osnivača medija za objavljene programske sadržaje i ukazuje da je zabranjeno objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj orijentaciji.

U odnosu na odgovornost osnivača/ice medija i autora/ke programskog sadržaja, Zakon predviđa i izuzetak ukoliko su objavljene informacije i mišljenja dio naučnog ili autorskog rada koji se bavi javnom stvari, a objavljeni su:

- bez namjere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i dio su objektivnog novinarskog izvještaja;
- s namjerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili na takvo ponašanje.

Ovdje treba dodati da mediji u praksi svoga rada, pored pozitivnog prava, moraju slijediti i etički imperativ opšteg dobra i dobrobiti svakog pojedinca/ke. Razlog tome je, naravno, veliki društveni uticaj medija, koji za sobom povlači i njihovu veliku društvenu odgovornost.

U tom smislu treba podsjetiti i na Kodeks novinara/ki Crne Gore, u kome su definisana načela i smjernice za profesionalano i etičko postupanje medijskih radnika/ca prilikom obavljanja svakodnevnog posla. Ovaj Kodeks je značajan i sa aspekta obrade sadržaja i izvještavanja o tematici koja se tiče ranjivih i marginalizovanih društvenih grupa.

I na kraju, Vlada Crne Gore u julu 2018. godine donijela je i Komunikacionu

8 “Službeni list CG br. 51/2002”;

strategiju za period od 2018 do 2020 godine sa ciljem da unaprijedi komunikaciju sa građanima i građankama, predstavnicima i predstavnicama medija i civilnog društva. Ovakav pristup, uz transparentnost i otvorenost medija i organizacija civilnog društva, omogućava i aktivnije učešće građana/ki u procesu kreiranja i sprovođenja javnih politika veće odgovornosti javne uprave.

Komunikacionom strategijom (2018/2020) predviđeno je pored ostalog, sprovođenje kampanja posvećenih afirmaciji: dječjih prava, prava žena, prava manjina, zaštiti od nasilja u porodici, zaštiti prava LGBTI osoba i promociji jednakosti prava osoba sa invaliditetom.

POJMOVNIK KLJUČNIH TERMINA I IZRAZA

Bifobija

Netolerancija, iracionalni strah i mržnja prema biseksualnim osobama bazirano na predrasudama.

Gej (Gay)

Termin koji se koristi da se označe osobe koje romantični i fizički privlače osobe istog pola⁹.

Drag¹⁰-kralj (Drag King)

Žena koja se oblači u mušku odjeću u svrhu performansa, zabave ili sopstvenog zadovoljstva, predstavljajući svoju definiciju muškosti. Drag king se oslovljava u muškom rodu kada je u drag-u.¹¹

Drag-kraljica (Drag Queen)

Muškarac koji oblači žensku odjeću u svrhu performansa, zabave ili sopstvenog zadovoljstva, predstavljajući svoju definiciju ženskosti. Drag queen se oslovljava u ženskom rodu kada je u drag-u.¹²

Biseksualac/ka

Osoba koju romantično i fizički privlače i muškarci i žene.

Feminizam

Pojam pokriva širok raspon od teorijskih pristupa, preko političkih aktivnosti i društvenih pokreta do ličnih opredjeljenja velikog broja žena koje odlučuju da izađu iz patrijarhata, autoritarnosti i da uzmu dio društvene moći koji im kao

9 Termin se odnosi i na muškarce i na žene, ali se u praksi najčešće odnosi isključivo na muškarce, dok se za žene koristi termin lezbejka;

10 Riječ drag se izvorno koristila u Šekspirovom Glob teatru kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako glumica nije bilo). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerusavanje. Tu se prije svega referiše na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju, oponašajući žene, i time sprovode rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače smatra „fiksiranim“;

11 Rod, pol i okviri – priručnik za trans i rodno varijantne osobe, kao i njihove porodice i prijatelje/ice, NVO Kvir Montenegro;

12 Ibid;

ravnopravnim ljudskim bićima pripada.

Riječ 'feminizam' se po prvi put definira u Roberovom rečniku 1837. godine u Francuskoj, kao "učenje koje se zalaže za širenje prava i uloge žene u društvu". Već u ovom određenju značenja riječi 'feminizam' sadržana su sva tri elementa: učenje (teorija), širenje prava žena (akcija) i lično opredjeljenje (dio ličnog identiteta).¹³

Segregacija

Segregacija je svaki akt, radnja ili propuštanje da se izvrši radnja, kojima se vrši prisilno ili sistemsko razdvajanje ili razlikovanje lica koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima¹⁴.

Seksualno uznemiravanje

Pod seksualnim uznemiravanjem se smatra svako neželjeno, verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode, kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, a naročito kad takvo ponašanje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće, zastrašujuće, degradirajuće ili uvredljivo okruženje.¹⁵

Strejt (Straight)

Heteroskualna osoba.

Izlazak iz ormara (Coming out)

Sintagma koja potiče od fraze coming out of the closet se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja sopstvene (homo) seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao manje ili više javna objava. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje

13 Rečnik rodne ravnopravnosti, Beograd, 2011 :66;

14 Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list Crne Gore, br. 042/17 od 30.06.2017;

15 Ibid;

se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.¹⁶

Interseksualne karakteristike

Pod interseksualnim karakteristikama podrazumijevaju se različite tjelesne osobine nekog lica (koje mogu biti hromozomne, hormonalne i/ili anatomske), koje ne odgovaraju striktnim medicinskim definicijama muškarca ili žene i mogu biti prisutne u različitom stepenu.

Interseksualna osoba

Osoba čije tjelesne osobine ne odgovaraju striktnim medicinskim definicijama muškarca ili žene i mogu biti prisutne u različitom stepenu.

Kvir (Queer)

Kvir je termin koji nosi raznovrsna značenja i dugu istoriju, ali trenutno često označava osobe koje ne žele da budu identifikovane u odnosu na tradicionalne pojmove rodne i seksualne orijentacije i izbjegavaju heteroseksualne, heteronormativne i rodno-binarnu kategorizacije. To je takođe i teorija koja nudi kritičku perspektivu heteronormativnosti.

LGBTI(Q)

Skraćenica od „lezbejke, gej muškarci, biseksualne, transrodne i interseksualne“ osobe, koja se koristi u svakodnevnom društvenom i političkom aktivizmu, a koja ukazuje na heterogenu skupinu osoba različitih ličnih svojstava. U praksi se ova skraćenica sreće i u formi LGBTIQ, gdje se Q (kvir) odnosi na osobe koje ne prihvataju, odnosno ne pripadaju heteronormativnom¹⁷ društvenom obrazcu.

Lezbejka

Termin se koristi da se označi žena koju emotivno i fizički privlače isključivo

16 Izvan četiri zida - Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama, Sarajevo, 2012;

17 Heteronormativnost se može definisati kao shvatanje po kome je heteroseksualnost prirodna, i privilegovana orijentacija, i u sebi inkorporira pretpostavku da su sve osobe heteroseksualne, te da je heteroseksualnost idealna i nadmoćna u odnosu na homoseksualnost i/ili biseksualnost. Ovakvo shvatanje za posljedicu ima i nametanje podudarnosti između biološkog pola, rodnog identiteta i rodnih uloga;

druge žene.

Mizoginija

Mizoginija je mržnja prema ženi, negiranje žene i njenih vrijednosti i omalovažavanje svega što je žensko. Ona je sveprisutna, kulturološki prožimajuća i uslovljena. Istovremeno, mizoginija je i ideologizovana, služeći kao opravdanje isključivanja, hijerarhizovanja i eksploatacije žena.

Mizoginija ima dugu istoriju i tradiciju u svim narodima i na svim meridijanima, što dokazuje i činjenica da su muškarci činili masovne zločine nad ženama tokom istorije. Ona se, takođe, prenosi i kroz kulturnu tradiciju. Od grčke mitologije i zastašujućih likova Harpija, Furijski ili zavodljivih i opasnih Sirena, preko srednjovjekovnih djela eminentnih filozofa kao Sveti Avgustin, pa do velikog broja komedija koje počivaju na mizoginoj potki. Sjetimo se Aristofanovih „Oblakinja“, Molijerovih „Smiješnih precioza“, Nušićeve „Gospođe Ministarke“, pa sve do Laneta Gutovića i njegovog serijala „Ne može da škodi“.¹⁸

Nasilje u porodici

Nasilje u porodici podrazumijeva fizičko, psihičko, ekonomsko i seksualno nasilje nad bilo kojim od članova/ica porodice. Prijetnje, ucjene, uvrede, omalovažavanje, emotivnoucjenjivanje, gurkanje, štipanje, udarci, premlaćivanje, mučenje, uskraćivanje hrane, ogrijeva i sredstava za higijenu, ograničavanje kretanja, onemogućavanje obrazovanja, zapošljavanja, usavršavanja, druženja i komuniciranja sa drugim ljudima, predstavljaju načine manifestovanja nasilja u porodici.

Najčešće žrtve nasilja u porodici su žene i djeca.

Objekti u javnoj upotrebi

Objekti u javnoj upotrebi su objekti: vaspitne, obrazovne i kulturne namjene; zdravstvene, rehabilitacione, socijalne i dječje zaštite; sportsko-rekreacione, trgovačke, ugostiteljske i turističke namjene; poštanske, telekomunikacione i saobraćajne namjene; zakonodavne, sudske, upravne i slične namjene; objekti za vjerske obrede i vjerske poslove; objekti u kojima često borave lica sa invaliditetom; prostori i površine javne namjene i slično.

¹⁸ Rečnik rodne ravnopravnosti, Beograd, 2011 :105;

Osoba sa invaliditetom

Osoba sa invaliditetom je lice koje ima dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja, koja u sadejstvu sa različitim barijerama mogu otežati puno i efektivno učešće ovog lica u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.

Rasna diskriminacija

Rasna diskriminacija je svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica ili grupe lica, sa uvjerenjem da rasa, boja kože, jezik, nacionalnost ili nacionalno ili etničko porijeklo opravdavaju omalovažavanje lica ili grupe lica, odnosno opravdavaju ideju o nadmoći nekog lica ili grupe lica prema onima koji nijesu članovi te grupe, naročito u oblasti obrazovanja, rada, zapošljavanja i izbora zanimanja, stručnog osposobljavanja, socijalne zaštite i socijalnih davanja, zdravstvene zaštite i stanovanja, pristupa dobrima, uslugama u javnom i privatnom sektoru i robi.¹⁹

Rod

Predstavlja društveno/individualno konstruirane karakteristike koje proizilaze iz procesa socijalizacije, te (ne)identifikacije sa određenim polom. Rod je individualna samokoncepcija sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili nadilazi društveno zadate i formirane polne i rodne uloge muškarca i žene.²⁰

Rodna ravnopravnost

Rodna ravnopravnost je jedna od temeljnih vrijednosti modernih demokratskih društava. Bazira se na ideji o jednakosti ljudskih bića kao pripadnica/ka ljudske zajednice, kao i na pravu na različitost. Drugim riječima moraju se uzeti u obzir, afirmisati, pozitivno vrednovati i podržavati različita ponašanja, težnje i potrebe kako muškaraca tako i žena.

Put ka rodnoj ravnopravnosti je društveno prihvatanje sadržaja, postupaka i modela društvene organizacije koji vode ka njenom ostvarivanju. To znači da

19 Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list Crne Gore, br. 042/17 od 30.06.2017
20 Rod, pol i okviri – priručnik za trans i rodno varijantne osobe, kao i njihove porodice i prijatelje/ice, NVO Kvir Montenegro;

muškarci i žene moraju imati jednake prilike da učestvuju i da kontrolišu dobra i resurse zajednice čiji su članovi/članice. Time bi se u budućnosti razrešavali istorijski nasljeđeni nepravedni odnosi moći, dominacije, potčinjenosti i prikrivene i podrazumevajuće diskriminacije na društvenom, političkom, ekonomskom, kulturnom i obrazovnom planu, kao i u ličnom životu svakog pojedinca/pojedinke.²¹

Rodni identitet

Pod rodnim identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja.

Rodno nebinarna osoba

Osoba čiji identitet izlazi iz binarnog koncepta muškog i ženskog rodnog identiteta.²²

Rodno zasnovano nasilje

Rodno zasnovano nasilje je svaki oblik nasilja koji se sprovodi nad osobom samo zbog pripadnosti određenom polu, upotrebom fizičke ili psihičke sile, uključujući silovanje, fizičko nasilje, seksualno uznemiravanje, incest i pedofiliju.

Seksizam

Seksizam je oblik društvene diskriminacije žena koji se zasniva na predrasudama i uvreženim stereotipima. Utemeljen je u tradiciji i prožima žensku svakodnevicu. Seksistički stavovi se prenose kroz obrazovni proces, vaspitanje u porodici, kroz medije, naučna istraživanja, kulturu i religiju.

Stavovi su seksistički ukoliko se ženama sugeriše da su manje vrijedne, da im pripadaju podređene uloge u društvu, da je njihova podređenost sama po sebi razumljiva, prirodna. Ako se ne detektuju i prećutkuju postaju dio legitimnog ponašanja. Riječ je o začaranom krugu iz koga žene mogu da izađu tek radikalnim prevrednovanjem kulturnih obrazaca.

Seksualna orijentacija

Pod seksualnom orijentacijom podrazumijeva se emocionalna i/ili fizička

21 Rečnik rodne ravnopravnosti, Beograd, 2011 :157;

22 Rod, pol i okviri – priručnik za trans i rodno varijantne osobe, kao i njihove porodice i prijatelje/ice, NVO Kvir Montenegro;

privlačnost ili naklonost prema licima istog i/ili različitog pola.

Transfobija

Netolerancija, iracionalni strah i mržnja prema transrodnim osobama bazirano na predrasudama.

Transrodnost

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko djelimično ili potpuno suprotstavljane nametnutim rodnim ulogama. Transrodno se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.²³

Transrodna osoba

Osoba čiji rodni identitet i/ili rodno izražavanje nije u skladu s uvriježenim (nametnutim) tradicionalnim rodnim ulogama i normama.²⁴ Transrodne osobe po seksualnoj orijentaciji mogu biti heteroseksalne, homoseksualne, biseksualne, panseksualne, aseksualne itd.

Transseskualna osoba

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da promijeni pol i osoba koja je djelimično ili potpuno modifikovala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije) tijelo i prezentaciju, izražavajući svoj rodni i/ili polni identitet i osjećaj sebe.²⁵

Transvestit/Transvestitija

Osobe koje vole da nose odjeću suprotnog pola. Transvestitija, tj. preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Transvestiti mogu biti heteroseksualne, istopolno i biseksualno orijentisane osobe.

Uznemiravanje

Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje, uključujući i uznemiravanje

23 Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009;

24 Ibid;

25 Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009

putem audio i video nadzora, mobilnih uređaja, društvenih mreža i interneta, koje ima za cilj ili čija je posljedica povreda ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja i smatra se diskriminacijom.²⁶

Heteroseksizam

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Često se ispoljava u formi ignorisanja lezbejki i gejeva.²⁷

Homofobija

Netolerancija i iracionalni strah i mržnja prema gejevima i lezbejkama bazirano na predrasudama.

26 Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list Crne Gore, br. 042/17 od 30.06.2017
27 Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009

PREDSTAVLJANJE ŽENA U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA

Reprezentacija žena u lokalnim nikšićkim medijima

Shodno analizi lokalnih medija koju smo sprovele 11. jula ove godine, kada je predstavljanje žena u pitanju, došle smo do sljedećih rezultata: prvenstveno, lokalni nikšićki mediji ne posvećuju dovoljno pažnje ženama (ne bave se njihovim specifičnim temama i problemima, ne podstiču politiku rodne ravnopravnosti i slično), čime podstiču stereotipe da one nemaju jednak značaj u javnom prostoru kao dominantno prikazani subjekti (muškarci); na drugom mjestu, lokalni nikšićki mediji ne prepoznaju značaj pitanja i tema koja su specifična za žene i njihova iskustva u zajednici, a činjenica je da je od izuzetne važnosti proučavati i kritički transformisati društvene sfere u kojima su diskriminirane grupe najviše uskraćene, odnosno marginalizovane; zatim, lokalni nikšićki mediji, shodno monitoriranim sadržajima, uglavnom ne potenciraju niti delegiraju žene kao autorke medijskih priloga, ili to čine u minimalnom obimu; lokalni nikšićki mediji ne insistiraju u dovoljnoj mjeri na ženskim sagovornicama, ženskoj ekspertizi problema, ne koriste navode žena i njihove analize; najzad, lokalni nikšićki mediji ne poštuju u zadovoljavajućoj mjeri rodnosenzitivni jezik.

“Ženske teme” u medijima

Čini se da mediji, posebno najnoviji, elektronski, nikad nisu bili pristupačniji i otvoreniji čitalačkom i gledalačkom auditorijumu, sa obiljem raznolikog sadržaja. Da li su i žene dobile dovoljno prostora da se medijski na adekvatan i pozitivan način predstave ili se o njima isključivo prenose senzacionalistički stavovi, koji mnogo više imaju dodirnih tačaka sa njihovim fizičkim izgledom i životnim stilom a mnogo manje sa njihovim profesionalnim ili političkim stremljenjima i rezultatima u oblasti javnog i političkog života Crne Gore?²⁸

Analiza crnogorskih medija na prvi pogled pokazuje da se mediji i dalje jako malo bave ženama na pravi i kvalitetan način. Stoga u svijetu medija, postoji nepisano pravilo da se teme dijele na “muške”, samim tim, veoma važne i za muškarce i za ostalu populaciju, i “ženske” koje se obično tiču isključivo žena i

po kojeg rijetkog rodno-senzitivnog muškarca.

“Muške teme” su teme globalnog karaktera, tiču se svih onih tema koje su u vezi sa velikom količinom novca, politikom, razvojem privrede, kriminalom, automobilizmom, sportom... Obično se odnose na dostignuća muškaraca u javnom i političkom životu u programima koji se emituju u poslijepodnevnim i večernjim časovima.

“Ženske teme” se obično tiču: mode, fizičkog izgleda, zdravlja, kuvanja, predskazivanja sudbine, porodičnog života, muško-ženskih odnosa, trudnoće i odgajanja djece... Štampani i digitalni mediji obiliju savjetima na gorepomenute teme, dok kod audio/vizuelnih prednjače intervjui, show talks i slično. Veoma rijetko se pojavljuju termini rezervisani za ženske sagovornice, a kad se to uopšte i realizuje, radi se o jutarnjim ili ranopodnevnim terminima, kada ih mogu pratiti školski uzrast populacije, nezaposleni/e i penzioneri/ke.

Gotovo u potpunosti su izostavljeni sadržaji koji bi se ticali ozbiljne, istinske ženske problematike, kao što je položaj žena u društvu, ravnopravnost polova, prisustvo žena na javnoj/političkoj sceni i slično.

Takođe, jedna od glavnih “ženskih teme”, u smislu da se tiče isključivo žena a ne i čitavog (crnogorskog) društva jeste izvještavanje o slučajevima ili ubistvima nastalim kao posljedica nasilja u porodici, od strane muških članova porodice, ili recimo izvještavanje o silovanjima. Iako se na prvi pogled stiče utisak da postoji empatija od strane novinara/ke koja izvještava o nemilom događaju, vrlo brzo se prelazi u drugu krajnost, gubi se objektivnost i daje se subjektivni stav, najčešće o počiniocu krivičnog djela, za koje okruženje kaže da “ni mrava ne bi zgazio”, a izvodi iz policijskih izvještaja govore da je žrtva trpjela nasilje godinama, odnosno o ženi žrtvi nasilja koja je svojim ponašanjem ili neponašanjem “izazvala” “nasilnika”.

Mediji kao svetonici crnogorskog društva imaju ulogu da da podstiču građane i građanke da prijavljuju nasilje u bilo kom obliku bez obzira da li se radi o njihovim komšijama, rođacima, kumovima, prijateljima, slučajnim prolaznicima, javnim ličnostima, vladinim službenicima. Nasilje nije privatna stvar jedne porodice niti jedne partnerske veze niti ijednog društva.

Novinari i novinarke treba da p(r)ozivaju nadležne organe za

odgovornost u slučajevima nasilja u porodici, ukoliko na vrijeme nisu djelovali da ga spriječe a bili su u prilici, kao i na podizanje nivoa svijesti o opasnosti i reciditetu datog krivičnog djela, kako bi sudski organi propisivali strožije kazne u sklopu zakonskih ograničenja.

Takođe, predstavnici medija treba da strogo vode računa da svojim izvještavanjem ne odaju identitet žrtava i na taj način žrtvu dovedu u još gori položaj.

Žensko tijelo u medijima

Mediji masovne komunikacije jedan su od najvažnijih činilaca savremenog društva, kako zbog svoje informativne, komunikativne i simboličke funkcije, tako i zbog sve izraženijeg i ozbiljnijeg kreiranja sistema vrijednosti kod javnosti, oblikovanja njenih stavova, ukusa, ponašanja i identiteta. Uticaj medija na svijest čovjeka i njegovog poimanja stvarnosti, istine i svijeta, mjeri se stanjem u realnom životu, u kojem muškarac/žena, kao takav/a, građevinu svojih vrijednosti i kulture, temelji na svojevrsnim stereotipima, konstruktima, značenjima koja simuliraju realno, predrasudama i normama koje se ne dovode u pitanje – a sve to ima svoj izvor u elektronskim i štampanim medijima.

Način na koji nešto u medijima biva predstavljeno, odnosno tzv. medijska reprezentacija, jeste kulturna praksa posredstvom koje se proizvode značenja. Zbog procedure izbora onoga što bi se moglo nazvati viješću i unaprijed zadatih kriterijuma izvještavanja, mediji su topos pojednostavljenja i uopštavanja, i, bilo svjesno ili ne, riznica stereotipa, predrasuda i manipulacija, što je uglavnom osnova diskriminacije, prakse razlikovanja, isključivanja i osporavanja jedne grupe ili pojedinca u odnosu na druge.

Budući integrisan u kulturu, seksizam je najrasprostranjeniji oblik diskriminacije, a mediji masovne komunikacije i, uopšte, tzv. masovna kultura za jednu od svojih osnovnih odrednica imaju razvijanje i širenje stereotipa o ženi kao inferiornom, privatnom i ne-političkom biću. Masovni mediji, dakle, igraju važnu ulogu u održanju patrijarhalne tradicije i ideologije, koja ženama odriče um i subjektivitet.

Diskriminacija žena u masovnim medijima najviše se ogleda u reprezentaciji njih kao objekata, a „biti objektom“ u ovom smislu najčešće podrazumijeva

seksualni kontekst. Tretiranje žena kao seksualnih objekata posljedica je snažne mizoginije nekog društva i odraz njegovog ozbiljnog patološkog stanja. Nije potrebno mnogo truda da bismo se u to uvjerali: dovoljno je da odemo do najbližeg kioska na kojem se prodaje štampa i uočićemo bezbroj časopisa zabavnih, lakih i pornografskih sadržaja, sa čijih nam se naslovnica i stranica smiješe (polu)obnažena ženska tijela, ili da uključimo televizor, sa čijeg će nam ekrana stići niz reklama za razne proizvode, u kojima se eksploatiše žensko tijelo kao ono koje „prodaje“ te proizvode – od paste za zube do automobilskih guma.

Ako pak počnemo da prelistavamo „ozbiljnu“ štampu, ženska tijela se ne pojavljuju tako često na prvim stranicama, ali zato od njih vrvi u rubrikama namijenjenim opuštanju, zabavi, estradi, kao i temama koje pripadaju privatnoj sferi života (“Pobjeda” na posljednjoj stranici).

Ženska tijela kao seksualni objekti koji se pojavljuju u medijima svih vrsta, uglavnom nisu tijela koja možemo sresti u stvarnom životu, već „besprekorna“, seksualizovana tijela, koja su s jedne strane namijenjena gledanju, stimulaciji, uzbuđenju i uživanju, a s druge strane se nameću kao imperativ ženama: da je tzv. savršeno tijelo jedino što ženu može učiniti istinski srećnom. To znači da je žena naučena da svoje tijelo gleda iz androgine vizure (koja ga pozicionira kao objekat) i da ga smatra lijepim samo ukoliko odgovara patrijarhalnom obrascu i stereotipu.

Degradacija žena u medijima najčešće je prepoznatljiva, no nekad i veoma latentna, tačnije sofisticirana. Osim što se odnosi na diskriminaciju žena u odnosu na njihovu ljepotu i broj godina, svođenje smisla njihovog života na fizički izgled, takođe uključuje negiranje ili nipodaštavanje njene inteligencije, sposobnosti i profesionalnih dostignuća. „Mizoginija je danas najprisutnija na Internetu i to posebno u tzv. cirkularima (mizogini tekstovi, vicevi i fotografije), kao i na Jutjubu gde se objavljuju mizoginični video - klipovi koji podstiču predrasude prema ženama. Na primer: žene loši vozači, žene kao nekompetentne u poslovima koje obavljaju, žene sa sijedom kosom su starice a muškarci sa sijedom kosom su zreli, pravi muškarci, žene u situacijama koje ih degradiraju u ljudskom smislu, ženska meka pornografija i slično.“²⁹

Predstavljajući žensko tijelo kao objekat – pasivni, inertan, pokoran, a ističući muškarca kao subjekat kojeg karakterišu akcija, kreativnost, energija, svijest i

volja, masovni mediji učvršćuju nepromjenljivost patrijarhalnih polnih/rodnih uloga i utiču na to da u javnom prostoru stoji neupitnom kontrola ženskog tijela od strane muškaraca. Feminističke teoretičarke uvijek akcentuju da žensko tijelo samo po sebi nije objekat, ali da ga patrijarhalna kultura kojoj su masovni mediji itekako servilni, neprestano nastoji svesti na objekat. Ovdje je svakako riječ o ozbiljnom političkom pitanju tj. problemu koji se tiče preraspodjele moći, vladavine i već navedenom očuvanju muške kontrole nad ženom.

Predstavljanje žena kao seksualnih objekata u medijima savremenu ženu čini nesrećnom u vlastitom tijelu, ućutkanu i primoranu da, u cilju ostvarenja statusa subjekta, neutralizuje svoje polne specifičnosti i sakrije svoju ženskost. Jedino na taj način, odricanjem od svoga tijela, žena u patrijarhalnoj kulturi može da se nada da će postati subjektom.

Mediji bi trebalo u sklopu svog društveno odgovornog poslovanja da jednako kvalitetnog prostora posvećuju promovisanju i učešću i žena i muškaraca u političkom i javnom životu, fokusirajući se na stručnost i ostvarene rezultate i jednih i drugih³⁰.

Upotreba rodno osjetljivog (senzitivnog) jezika u medijima

Vidljivost žena u jeziku je veoma važna, jer se u jeziku reflektuju rodni odnosi u društvu. Teško je razumjeti da u današnjem trenutku, kada žene dijele sa muškarcima gotovo sve funkcije i zanimanja, i dalje postoji ovakva konstrukcija, da se titule u muškom rodu smatraju za opšteprihvaćen i neutralan rod, kada su žene u pitanju.

Rodno osjetljiv jezik (napominjemo, jedini, gramatički ispravan) i dalje se u medijima ne koristi dosljedno, više stidljivo, te se vrlo često može desiti da u istoj rečenici imamo "buduća ministarka i ekspert u svojoj oblasti" kada se radi o istoj ženskoj osobi. Mediji i dalje koriste termine kao što su dama, ljepši pol ... kao i pitanja koja su rezervisana isključivo za ženske sagovornice: "kako ste uskladili porodični i profesionalni život"³¹ kao da se radi o nečem nespojivom, i na taj način u kontinuitetu šire rodne predrasude.

³⁰ Arsenović Ljiljana, 2018: 22

³¹ Priručnik za medije – kako izvještavati o ženama sa invaliditetom, Ministarstvo finansija, NVO Ženska akcija, Nikšić, 2016: 11

Rodni stereotipi se takođe šire i pošalicama u svakodnevnom govoru poput, stara kao: (Grčka) Tina Turner, Lepa Lukić, Majka Tereza, kraljica Elizabeta ... Pri tome, nikada nećemo čuti istu pošalicu sa muškim ekvivalentom.

Rodno osjetljiv jezik predstavlja jedan od mehanizama za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i ima svoju opravdanost i zakonsku utemeljenost u Ustavu Crne Gore i zakonsku legislativu. Zakon o rodnoj ravnopravnosti³² u članu 33a predviđa da je neupotreba rodno osjetljivog jezika prekršaj kojim je zapriječena novčana kazna u iznosu od 500 do 5 000 eura za pravna lica. Odnosno, kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu, državnom organu, organu državne uprave i organu lokalne samouprave novčanom kaznom u iznosu od 150 do 1 000 eura. Takođe, za isti prekršaj kazniće se i preduzetnik/ca novčanom kaznom u iznosu od 150 eura do 1 500 eura.

U svim crnogorskim zakonima novijeg datuma, tačnije od druge polovine 2015. godine pa nadalje, u jednom od prvih deset članova zakona, propisano je pravilo upotrebe rodno osjetljivog jezika koje kaže: „Izrazi koji se u ovom zakonu koriste za fizička lica u muškom rodu podrazumijevaju iste izraze u ženskom rodu“.

Takođe, **Kodeks novinara/ki Crne Gore³³ je pisan rodno osjetljivim jezikom.**

Šta se dešava u praksi?

Ženske nevladine organizacije, agencije UN i Odjeljenje za rodnu ravnopravnost pri Ministarstvu za ljudska i manjinska prava organizovale su brojne seminare i okrugle stolove na ovu temu u proteklih 15 godina. Primjeri dobre prakse su da na izvodu iz Knjige državljana/ki Crne Gore, ukoliko ste osoba ženskog pola, piše da ste državljanka Crne Gore. To daje nadu da se mnogo toga može promijeniti u korist rodno osjetljivog jezika u narednom periodu.

Posebno su edukovane novinarke i novinari, tako da se danas u crnogorskim medijima sve češće može pročitati, odnosno čuti rodno osjetljiv jezik. Ovo se više odnosi na centar, nego na jug, odnosno sjever Crne Gore. Takođe, iskustva predstavnika/ca medija govore da u pojedinim

32 “Službeni list Crne Gore” br. 035/2015

33 <https://www.osce.org/fom/255576?download=true>

slučajevima same žene sagovornice zahtijevaju da budu oslovljene u muškom rodu. *U takvim slučajevima se treba pozvati na Zakon o rodnoj ravnopravnosti i novčane kazne, jer to što neko želi da bude predstavljen u drugom rodu, vas kao novinare/ke odnosno predstavnik/ce medija ne oslobađa novčane kazne za prekršaj.*

Zanimanja za koja je potrebna diploma osnovne ili srednje škole, potpuno su odomaćena u ženskom rodu, kao npr. prodavačica, kasirka, frizerka, čistačica, medicinska sestra, sobarica, konobarica i sl. Pojedina zanimanja, u oblasti obrazovanja i socijalnog rada, za koja je potrebna visoka stručna sprema, kao što su učiteljica, nastavnica, profesorica, socijalna radnica, takođe su uobičajene u našem pisanom i svakodnevnom govoru, jer se radi o feminizaciji izvesnih profesija.

Ukoliko niste sigurni u pravilnu formulaciju nekog zanimanja u ženskom rodu, preporučujemo da koristite Registar zanimanja, zvanja i titula žena (Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodbne ravnopravnosti, Oebs, Misija u Crnoj Gori, 2013), koji možete naći na sljedećem linku:

http://www.minmanj.gov.me/organizacija/rodno_senzitivni_jezik/133725/Publikacija-Registar-zanimanja-i-titula-zena.html

Odgovorna upotreba jezika u javnoj komunikaciji počiva na ravnopravnom tretmanu različitih društvenih aktera. Ona podrazumijeva ne samo ukidanje izraza kojima se neko može direktno diskriminisati, već i potencijalno diskriminatorsku jezičku praksu koja počiva na strategiji isključivanja, nevidljivosti. Upotrebom rodno osjetljivog jezika pokazujemo težnju za demokratizacijom jezika, prvenstveno kroz zahtjev da žena bude vidljiva i u jezičkoj formi. Taj zahtjev se uglavnom odnosi na dosljedno korišćenje ženskih likova u označavanju zanimanja i zvanja žena, gdje god je to moguće.³⁴

Korijeni rodno osjetljivog jezika u Crnoj Gori

Postavlja se pitanje, zašto onda i dalje postoji otpor u prihvatanju pojedinih zanimanja u ženskom rodu, kao na primjer: ljekarka, ekonomistkinja, prevoditeljka, ginekološkinja ili psihološkinja, kako kod žena, tako i kod

34 Striković S, Nelević N, Registar zanimanja, zvanja i titula žena, 2013 :6

muškaraca, i zašto ona zvuče zastrašujuće ili rogobatno?

Potražile smo „korijene rogobatnosti“ u crnogorskoj prošlosti, konsultujući *Crnogorski pravno istorijski rječnik* dr Čedomira Bogićevića, koji sadrži veoma bogat vokabular imenica i profesija u muškom i ženskom rodu. *Rječnik* na 766 strana sadrži brojne pravne i istorijske institute običajnog prava Crne Gore, predstavljajući vjerno svjedočanstvo da su Crnogorci i Crnogorke i prije nekoliko stoljeća vrlo često koristili rodno osjetljiv jezik, u onim sferama u kojima su Crnogorke imale pristup.

Detaljnija analiza *Rječnika* nudi nam obilje podataka o suštini odnosa (ne) moći i (ne)ravnopravnosti između muškaraca i žena na kojima je počivalo crnogorsko društvo. Međutim, ovdje ćemo se isključivo osvrnuti na upotrebu rodno osjetljivog jezika. Tada riječ *rogobatno* vjerovatno nije ni postojala, jer kako bi se onda mogla objasniti upotreba termina poput: džemrija (tvrđica), ćurčija (zanatlija), ajlukdžija (nadničar), džumrukdžija (carinik) ili arlakuša (žena koja mnogo priča).

Pored brojnih pravnih i običajnih instituta koji se tiču žena, žene su jezikom negativno određene u 67 slučajeva, koji se obično odnose na “ženske osobine” (da mnogo pričaju, da su lukave) odnosno “moralne vrijednosti žena”, koje su im nametali dati društveni kontekst i vremenski okvir. Pomenućemo samo neke primjere: ciprana (žena zlog jezika), alakača (žena koja puno priča), šerepača (ljuta, zla žena koja više), čaralica (ona koja baje) ili dilikača (skitačica) i slično.

Koliko je crnogorski narod bio kreativan, ali i surov u opisivanju samoga sebe, govori i činjenica da *Rječnik* sadrži 161 pogrdni termin, isključivo u muškom rodu, što znači dva i po puta više neko ženskih, koji se tiču „muške“ pameti i izgleda. Nabrojaćemo samo par: džudžo (mali, sitan čovjek), ćutuk, ćoso (bez dlaka, kose tj. brade ili brkova), bena (budala), biljmez (neznalica), uždivenik (muškarac koji se „uždio“), šćevun (interesdžija) i slično.

Činjenice

Rodno osjetljiv jezik opominje da u jeziku postoje muški, ženski i srednji rod i da se u govoru i pisanju trebaju koristiti oni oblici koji će podržavati svijest o ravnopravnosti polova, kao i biti gramatički ispravni.

Upotreba muškog roda, uz obrazloženje da je muški rod neutralan i da podrazumijeva i žene, diskriminiše jednu polovinu čovječanstva (žene). Ako već postoje termini koji se odnose na žene (ženski rod, sufiksi, i slično), nema razloga da se ne koriste u praksi i da žene na ovaj način budu nevidljive u jeziku.

Vidljivost žena u medijima ne postiže se samo upotrebom rodno osjetljivog jezika već, temama koje su važne ženama ili njihovim fotografijama, već i zastupljenošću njihovih stavova u javno/privatnim sferama.

Citiranje sagovornika/ca jedan je od osnovnih instrumenata koji mediji koriste kako bi svojim izvještajima osigurali objektivnost ili privid objektivnosti. Pri tom se očekuje i pretpostavlja da će u svakoj prilici biti navedeni stavovi onih subjekata koji se mogu smatrati najrelevantnijim i najobjektivnijim, i koji su kao takvi najprihvatljiviji za cijelu zajednicu.³⁵

Stoga je uloga predstavnika/ca medija veoma važna u razbijanju predrasuda i zabluda duboko ukorijenjenih u našem društvu, pravilnim, ali i kreativnim korišćenjem raznih formi rodno senzitivnog jezika u svakodnevnoj komunikaciji na radiju i televiziji, odnosno štampanim i elektronskim medijima, kako bi se data forma odomaćila i postala uobičajena. Na ovaj način osvaja se rodno ravnopravan prostor u kojem jezik koji govorimo prestaje da bude jezik koji nas govori.

35 Striković S, Nelević N, Monitoring – rodna osjetljivost crnogorskih medija, Nikšić, 2013 :9

PREDSTAVLJANJE ROMA/KINJA U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA

Reprezentacija Roma/kinja u lokalnim nikšićkim medijima

Iako u Nikšiću postoji 4 naselja i nekoliko ulica u kojima živi romska populacija (naselje pod Trebjesom, naselje Brlja, naselje Gračanica, naselje Budo Tomović), za lokalne nikšićke medije oni skoro i da ne postoje ili možda ne predstavljaju dovoljno atraktivnu ili senzacionalističku temu. Čak i da je razlog nedovoljna informisanost, odnosno nedostatak empatije prema ovoj ciljnoj grupi, to ne predstavlja opravdanje jer brojni svakodnevni problemi romske populacije ostaju neviljivi, a kvalitet njihovog života ostaje jednako loš.

Monitoriranjem lokalnih nikšićkih medija 11. jula 2018. godine, utvrdile smo da ni na jednom mediju nije bilo sadržaja koji tretiraju romsku populaciju. Izuzetak čini emitovanje reklamnog spota o zabrani dječjeg ugovorenog braka koji je zastupljen među romskom populacijom (u sklopu aktivnosti NVO Centar za romske inicijative, kao dio regionalnog projekta „Zaustavimo nasilje nad ženama i djecom na zapadnom Balkanu“). Međutim, radi se o plaćenom dijelu progama.

Shodno međunarodnim istraživanjima, koja slove za relevantna i koja su sprovodile ugledne organizacije poput UNDP i Amnesty International, došlo se do podatka da Romi/kinje predstavljaju najugroženiju i najmargalizovaniju kategoriju crnogorskog društva. Njihova elementarna ljudska prava konstantno su ugrožena, a često i potpuno uskraćena, usljed brojnih razloga, poput neregulisanog pravnog statusa, neadekvatnih stambenih i uslova življenja, neobrazovanosti, nedovoljne ili nepostojeće integrisanosti u društvo, ali najčešće i/ili isključivo zbog njihove etničke specifičnosti, odnosno puke činjenice da su Romi/kinje.

Njihova etnička i rasna pripadnost u Crnoj Gori (a i širom Evrope³⁶) temelj

³⁶ Romi/kinje su, nažalost, permanentno žrtve nasilja u Evropi. Navešćemo samo par primjera za to: godine 2013, francuska policija zatvorila je 165 romskih naselja, u kojima je živjelo oko 20 000 ljudi; iste godine u Češkoj je organizovano nekoliko desničarskih protesta protiv Roma/kinja, koji nisu izazvali reakciju/osudu vlasti; iste godine u Grčkoj se desio napad na romsku zajednicu u Etoliku, pri čemu policija nije intervenisala. Prema izvještajima Amnesty International, pojedine evropske države kao da ne prepoznaju ili

su i korjen svakodnevne višestruke diskriminacije. Prema popisu stanovništva iz 2011 godine, u Crnoj Gori živi 8 305 Roma/kinja, od kojih u Nikšiću živi 446 Egipćana/ki. Ne možemo biti sigurni u relevantnost i preciznost toga podatka, jer je sasvim sigurno da je romska populacija brojnija, ali zbog neregulisanog pravnog statusa, te priliva raseljenih lica – pripadnika/ca romke i egipćanske populacije, nije moguće, barem ne još uvijek, utvrditi tačan broj/procentat Roma/kinja u Nikšiću odnosno Crnoj Gori.

Kad je riječ o raseljenim Romima i Egipćanima sa Kosova i iz bivših jugoslovenskih republika, njih u Crnoj Gori boravi oko 740. Vlada Crne Gore svojevremeno je usvojila Strategiju za poboljšanje položaja Roma i Egipćana, kojom je do 2016. godine trebalo da se radi na integraciji jednog dijela ove manjinske zajednice u društvene tokove. Strategijom je bilo predviđeno obezbjeđivanje ličnih dokumenata, odnosno Status stranca sa stalnim nastanjenjem, čime bi se otvorile mogućnosti za obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvenu, socijalnu i dječiju zaštitu, i niz prava koja se odnose na kulturni i jezički identitet. Strategijom, za čije je sprovođenje Vlada izdvojila 473 000 eura, bio je predviđen i dobrovoljni povratak dijela raseljenih Roma sa Kosova i bivših jugoslovenskih republika u zemlje porijekla.

Crna Gora i Evropska unija su 12. marta 2011. godine potpisale sporazum o finansiranju IPA, na osnovu kojeg su izdvojena tri miliona eura za izgradnju 90 stanova i mjesne zajednice na prostoru Kampova 1 i 2 na Koniku. U datom trenutku na tom prostoru (gdje su se tokom rata na Kosovu 1998. godine naseljavali izbjegli Romi/kinje), a shodno podacima Zavoda za zbrinjavanje izbjeglica, živjele su 244 romske porodice, dok je van kampova obitavalo 392 porodice. Treba takođe pomenuti i ilegalno romsko naselje između dva kampa, gdje je „prostor“ za život pronašlo 238 romskih porodica.

Iako se od strane države i nevladinih organizacija čije su sfere djelovanja problemi Roma/kinja posljednjih godina ulažu brojni naponi da se njihova egzistencija i status unaprijede, prvenstveno kroz olakšavanje pristupa obrazovnim, zdravstvenim i socijalnim

ne žele da prepoznaju ovaj problem, te stoga ne reaguju na vidna kršenja ljudskih prava Roma/kinja. Takođe, ne vodi se dovoljno računa o kontroli policijskih snaga prilikom intervencija u romskim naseljima, ne sprovode se adekvatne mjere nad predstavnicima desničarskih i rasističkih organizacija, niti se vodi statistika o nasilju nad Romima/kinjama i diskriminaciji koju podnose.

programima i uslugama, činjenica je da Romi/kinje u Crnoj Gori žive na margini siromaštva i da su socijalno isključeni. Ako tome dodamo nedovoljnu zainteresovanost crnogorskih medija da učine da ovaj dio zajednice izađe iz sjenke i omoguće da se njen glas čuje i odjekne, onda problem definitivno biva veći, opasniji i uočljiviji.

Zastupljenost Roma/kinja u medijskim sadržajima, ne(senzitivan) pristup medija u izvještavanju o romskoj populaciji

Uprkos činjenicama koje nam pokazuje stanje na terenu, naime da su Romi/kinje socijalno isključeni/distancirani, da imaju otežan pristup obrazovanju, zapošljavanju, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, stanovanju, učešću u odlučivanju, nedostatak prostora i uslova za njegovanje kulture, jezika i identiteta, nije uočeno, barem ne na osnovu sprovedenog monitoringa i analize lokalnih medija, da isti preduzimaju korake u rasvjetljavanju ovih problema.

Odsustvo Roma/kinja iz medija na neki način, ugrubo rečeno, jeste njihovo odsustvo iz svijeta i života, jer je javnost uskraćena za podatke o njihovoj egzistenciji, postojanju, problemima... Nezastupljenost ili podzastupljenost Roma/kinja u medijskim sadržajima govori o tome da mediji, barem lokalni, koji su monitorirani, još uvijek ne ulažu dovoljno napora i interesovanja da se načine pozitivne promjene u odnosu prema romskoj populaciji.

Međutim, u sadejstvu sa državnim strukturama, koje implementiraju programe čija je intencija poboljšanje položaja Roma/kinja u Crnoj Gori, te aktivističkim romskim organizacijama, odnosno slijedeći njihov primjer, mediji bi mogli (i trebalo bi da budu u obavezi) da se analitičnije bave ovom temom, da razviju senzitivniji pristup ka istoj, i da osmisle cjelovitu medijsku strategiju koja bi bila od velike pomoći kad je u pitanju izlazak iz mraka jednog značajnog dijela stanovništva, po mnogo čemu specifičnog.

Analiza lokalnih medija potvrdila da prostora ima ne samo za puko izvještavanje, već i za kreiranje sadržaja koji bi se mogli na više nivoa i frekventnije baviti specifično položajem Roma/kinja, i na taj način (pozitivno) uticati na promjenu percepcije kada je ova društvena grupa u pitanju. Mediji bi u tom slučaju mogli (iz)vršiti svojevrsni kritički, politički, socijalni, kulturni i etički čin. Materijala

za senzitivan (ili senzitivniji) pristup i za zastupljenost Roma/kinja u medijima ima na pretek.

Primjera radi, prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva koji je sproveden 2011. godine, najmanje 30% mladih Roma, uzrasta od 15 do 30 godina, je nepismeno. Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2016-2020. godine predviđela je, pored osnovnih i specifičnih ciljeva, nastavak programa stipendiranja i pomoći u obrazovanju za sve srednjoškolce i visokoškolce romske i egipćanske populacije u iznosu od 60, odnosno 150 eura.

Posredstvom međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija, koji su se tokom posljednjih petnaest godina bavili problematikom ovog naroda u Crnoj Gori, značajan broj Roma/kinja okončao je proces osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja. Ali to ne znači da su dobili ili da dobijaju adekvatno zaposlenje, već se njihove djelatnosti koje bi podrazumijevale mjesečna primanja, uglavnom vezuju za komunalne službe, te tako Roma/kinje najčešće možemo vidjeti kako čiste ulice.

Dakle, kada je riječ o zapošljavanju Roma/kinja, i pored postojanja olakšica za poslodavce i programa podrške u zapošljavanju, većina njih je nezaposlena. Prema istraživanju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, nezaposleno je 83% Roma/kinja. Uredbom o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica Romi/kinje su prepoznati kao kategorija teže zapošljivih lica. Ovom uredbom propisano je da, ukoliko poslodavac zaposli mladog/u Roma/kinju, ima pravo na subvenciju za poslodavce.

Mediji bi, kroz adekvatne sadržaje, mogli da na neki način budu spona između države i Roma/kinja, da utiču na povećanje informisanosti o pravima, mogućnostima i procedurama u oblasti zapošljavanja, jer je činjenica da su Romi/kinje poprilično isključeni sa tržišta rada, između ostalog i zbog neinformisanosti o šansama i mogućnostima na tržištu. Takođe bi mogli da problematizuju rasprostranjenu pojavu da se, prilikom zapošljavanja, Romi/kinje konstantno susreću sa diskriminacijom poslodavaca, koja često prevazilazi okvire (ne)kvalifikovanosti radnika/ce, i pretače se na rasni/etnički teren.

Pored svega navedenog, jedan od značajnih fokusa medija mogao bi se odnositi i na informisanje o pravima u oblasti zdravstva i

ostvarivanja zdravstvene zaštite, budući da je uočeno da se romska populacija u Crnoj Gori suočava sa višestrukim problemima kada je taj segment posrijedi.

Najzad, mediji, kroz adekvatne sadržaje i senzitivniji pristup, mogu da utiču i na afirmisanje i jačenje političke svijesti kod romske populacije, jer je zasigurno važno i neophodno da se Romi/kinje politički organizuju i osiguraju svoja mjesta među odbornicima i poslanicima, što bi direktno uticalo na poboljšanje njihovog položaja u Crnoj Gori. Politička participacija je, kao što je poznato, nužan uslov da se iskorači iz stagnacije ili zatvorenosti i da se oni koji su isključeni napokon uključe.

U tom smislu, poželjno je i preporučuje se u medijima isticati društveno aktivne i angažovane Rome/kinje, naročito kroz saradnju sa civilnim sektorom i organizacijama koje svakodnevno iznjedruju pojedince/ke koji su u konstantnoj borbi i pregnuću da romska populacija napusti margine, izađe na vidjelo, bude ravnopravna i živi dostojan i dostojanstven život.

Prema istraživanjima CEDEM-a, čak 29.2% građana/ki Crne Gore ne želi da im u komšiluku žive Romi/kinje. I više nego bitan podatak, materijal, odnosno alarm za istraživačko novinarstvo. Ako su mediji, a jesu, jedan od aktera izgradnje boljeg, ravnopravnijeg i pravednijeg društva, onda bi sve navedeno trebalo da predstavlja motiv i podstrek da se uloži više napora, volje, elana, najzad, i kritičke svijesti i odgovornosti, da se ovaj problem našega društva osvjetli i podvrgne kritici i analizi. Samo na taj način, i konstantnom predanošću i novootkrivanjem, možemo računati da su napravljeni veći koraci i da će poenta i poruka šire odjeknuti. Sa svog mikronivoa mediji su u stanju da stvore makrosliku. Objektivnu, odgovornu i etičku.

Posebna ranjivost romske djece (prosjačenje, dječiji brakovi)

Prilikom monitoringa lokalnih nikšićkih medija, uočen je jedan vrlo zanimljiv i značajan reklamni spot, koji tretira zabranu dječjeg ugovorenog braka koji je zastupljen među romskom populacijom (u sklopu aktivnosti NVO Centar za romske inicijative, kao dio regionalnog projekta „Zaustavimo nasilje nad

ženama i djecom na zapadnom Balkanu“, a pod finansijskom podrškom UN Women i UNDP). Animirani spot je bio sasvim korektno koncipiran, i u kratkom vremenskom intervalu skrenuo pažnju na ovaj društveni problem, dajući mogućnost da se ovakva ponašanja prijave telefonom i shodno zakonu kažnjavaju.

Međutim, imajući u vidu da je riječ o plaćenom (reklamnom) terminu, ne možemo tvrditi da ovakav sadržaj potpada pod fokus ili jedno od primarnih interesovanja kada je riječ o politici dotičnog medija (u ovom slučaju Televizije Nikšić). Ali svakako da može biti inicijalna ideja da se uredništvo, kroz istraživačku priču i emitovanje iste, detaljnije pozabavi ovim velikim i ozbiljnim problemom, s kojim su suočeni maloljetnici/e, pripadnici/e romske populacije u Crnoj Gori. Tim prije što ova „praksa“ potpada pod krivično djelo trgovina ljudima i što, shodno raspoloživim podacima, u Crnoj Gori još niko nije za to odgovarao.

Policija, nevladine organizacije i centri za socijalni rad više puta su spriječili realizaciju dječijeg ugovorenog braka, ali ova pošast i dalje ostaje nadvijena nad brojnom djecom, potencijalnim žrtvama, i često se skriva pod imenom „tradicije, običaja“. Radionice, seminari i tribine koje, unutar romskih kampova/naselja organizuje civilni sektor ili odgovorni pojedinci/ke, imaju za cilj da povećaju svijest o ovom problemu i spriječe nastavljanje „tradicije“, no ti pokušaji često bivaju osujećeni od strane lica koja se bave tim „biznisom“, što unutar romske zajednice stvara dodatnu presiju i strah. Adekvatnim i stalnim izvještavanjem i pričama o ovoj opasnosti mediji bi mogli da doprinesu temeljnijoj i plodonosnijoj borbi protiv iste.

Isto važi i za **dječije prosjačenje**, koje se mora posmatrati kao dio širokog dijapazona problema koji definišu ukupno socio-ekonomsko stanje romske populacije u Crnoj Gori. Više je uzroka ove pojave: prvenstveno, i više puta istaknut, loš ekonomski i socijalni položaj Roma/kinja, koji ih navodi na to da im prosjačenje bude strategija za puko preživljavanje; drugo, nebriga roditelja prema djeci, to jeste iniciranje prosjačenja od strane roditelja (koji i sami to čine); zatim, sporna socijalizacija romske djece, njihova izuzetost iz procesa obrazovanja, što dovodi do drugačijih vrsta ponašanja, poput „snalaženja“ na ulici i slično; getoizirana zajednica, u kojoj se praktikuju specifični oblici ponašanja, običaji i kultura.

Najprisutniji oblici prosjačenja su porodično (aktivnost u koju su involvirani

i roditelji i djeca), spontano (kad djeca samonicijativno prose, bez nagovora roditelja ili trećih lica) i organizovano (kada djeca bivaju zloupotrebljavana, eksploatisana od trećih lica, često s kriminalnim dosijeom).

Kako mediji mogu da podignu svijest javnosti o ovom kompleksnom problemu? Emitovanjem edukativnih sadržaja, koji bi poticali iz različitih sfera, istraživanjem i eksplikacijom pojave, pronalaženjem stručnih sagovornika/ca i otvaranjem diskusija na ovu temu, koje bi uticale na prevenciju problema, kao i intenzivnim praćenjem rada nadležnih institucija u oblasti rješavanja problema i izvještavanju o istom, itd.

Takođe, kad ne bi bilo tržišta ne bi bilo ni potražnje. To znači da kad građani/ke ne bi davali sitan novac odnosno kupovali hranu romskoj djeci koja prose, bez obzira što oni misle da to rade iz humanih razloga, smanjili bi i fizički i ekonomski prostor djelokruga rada ponmenute djece, koja se na ovaj način bivaju iskorišćavana i manipulisana od strane svojih roditelja odnosno „staratelja“ i morala bi da idu u školu, što je zakonska obaveza njihovih roditelja.

Pravno gledano, s obzirom da se prosjačenje tretira kao prekršaj, za koji odgovaraju roditelji mlađih maloljetnika (obično su to djeca do 10 godine starosti) koji budu uhvaćeni u prosjačenju, trebalo bi zakonski odrediti adekvatniju kaznu koja bi na pravi način uticala na izvršioce ovog prekršaja, koja ne bi socijalno još više ugrožila porodicu, a da ipak utiče na roditelje, kako svoju djecu više ne bi „slali“ u prosjačenje.

Mediji i ovdje mogu da odigraju značajnu ulogu apelujući na građanstvo o posledicama prosjačenja djece i o njihovoj ličnoj odgovornosti i podržavanju ove eksploatacije i manipulacije djece, svaki put kad im daju novac odnosno kupe im hranu.

Nasilje nad Romkinjama

Svaka druga Romkinja u Crnoj Gori, prema podacima Odbora za rodnu ravnopravnost, izložena je porodičnom nasilju. Budući na samom dnu porodične hijerarhije, shodno običajima i patrijarhalnom ustrojstvu zajednice, izložene su fizičkom i psihološkom maltretiranju kako od partnera, tako i od ostalih (uglavnom muških) članova porodice.

U korpus nasilja spadaju i već navedeni ugovoreni brakovi maloljetnica, prodaja djevojčica/djevojaka/žena, i sprovođenje od jednog do drugog partnera, mimo njihove volje i uz batine i prijetnje. Pored ovog, ocijenile bismo, ključnog problema, Romkinje trpe i ekonomsku zavisnost od partnera/porodice, nemaju uslova niti mogućnosti da se osamostale, nemaju pravo na porodičnu imovinu, a često im je nedostupna edukacija bilo koje vrste.

Još jedan ozbiljan problem s kojim se suočavaju Romkinje jeste nemanje zdravstvene zaštite, što se naročito reflektuje, odnosno ima najozbiljnije posljedice u ginekološkoj sferi. Konkretno, zbog neposjedovanja ličnih dokumenata većina njih je primorana na porođaj van zdravstvenih ustanova Crne Gore. Isto važi i za ginekološke preglede, mamografiju, ultrazvuk i slično. Ministarstvo rada i socijalnog staranja registrovalo je da se na desetine Romkinja porađa van porodilišta. Žene su uglavnom na to prisiljene, jer nemaju sreden pravni status i dokumenta koja im omogućavaju besplatan porođaj, što takođe dovodi do toga da se rođene bebe ni ne upišu u knjige rođenih.

Život/preživljavanje u patrijarhalnoj zajednici, instrumentalizovanost, neobrazovanost, nesamosvjesnost, neemancipovanost, nasilje i manipulacija, prisilan rad, trgovina tijelima – problemi i opasnosti s kojima se Romkinje svakodnevno suočavaju – **alarm su za društvo u cjelini. Odgovornost u tom pogledu je na svima: državi i njenim strategijama i uredbama, centrima za socijalni rad, romskim i ženskim nevladinim organizacijama, obrazovnim ustanovama, medijima.**

Mediji i medijski radnici/e bi svojim aktivnostima, istraživanjima i izvještavanjima mogli da utiču ne samo za Rome/kinje, nego na cijelo društvo, podizanjem svijesti većinske populacije. Ova se mjera u suštini može kvalifikovati kao opšta i mogla bi pozitivno uticati na sve nivoe inkluzije Roma/kinja, imajući u vidu da predrasude i stigmatizacija Roma/kinja imaju jako negativne efekte kada je riječ o odnosu većinske populacije prema nekim od nabrojanih pojava, naročito dječijem prosjačenju, ugovorenim brakovima i nasilju nad Romkinjama.

Mediji bi kroz svoje sadržaje mogli uticati da građani/ke počnu iskazivati razumijevanje, saosjećanje i brigu spram teškog položaja Roma/kinja, i da utiču da se smanji ili nestane etiketiranje cijele jedne zajednice koja je na samoj

marginu. Cjelokupno društvo, pa samim tim i mediji, moraju biti svjesni **da to nisu “samo Romi/kinje”**, koji žive van pravila i civilizovanog svijeta, već da je riječ o narodu koji ima svoje potrebe, iskustva, koji je u opasnosti i koji živi u teškim uslovima. Neophodan je veći nivo senzibilnosti prema Romima/kinjama od strane većinske populacije, a za ovo je potrebna efektivna borba protiv predrasuda, stereotipa, i sveukupnog etničkog distanciranja.

Otvorenost medija u pogledu osmišljavanja i realizovanja sadržaja koji bi se specifično i temeljito bavili položajem Roma/kinja (tematske emisije, dokumenarni prilozi, izvještaji sa terena – razgovori i direktno prenošenje problema i iskustava Roma/kinja itd) umnogome bi izmijenili i produbili opšti stav javnosti spram navedenog.

Takođe je vrlo važno i nužno, što i preporučujemo, da se i sami Romi/kinje uključe u kreiranje takvih sadržaja, a to bi sami mediji takođe mogli da iniciraju. Kao što se naznačeno i naglašeno više puta, onda kad se problemi uoče i osvijeste, kad se prepoznaju kao kočnica i alarm, tada jedino interakcijom, sadejstvom, posvećenom i korjenitom saradnjom svih, moguće je stvoriti i održati ambijent jednog istinski ravnopravnog i pravednog društva.

Cilj rodno senzibilisanja medijskih politika i praksi nije samo eliminisanje predrasuda i stereotipa već i politički kontekstualizovan pristup problemima sa kojima se susreću Romkinje u društvu a ne samo unutar svojih zajednica.

PREDSTAVLJANJE OSOBA SA INVALIDITETOM U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA

Kvalitet izvještavanja kao podrška jednakosti

Monitoriranjem lokalnih nikšićkih medija (11.jula 2018. godine) utvrdile smo da su osobe sa invaliditetom bile u centru pažnje informativnog programa RTV Nikšić, jer je tog dana otvoren *Dnevni centar za osobe sa invaliditetom 27 plus*. Međutim, mnogo više pažnje bilo je usmjereno na promovisanje osoba koje su govorile o otvaranju samog centra (državni i lokalni zvaničnici), njegovim kapacitetima i stručnom osoblju, nego o samim potrebama i problemima osoba sa invaliditetom preko 27 godina starosti. Čak i tokom izvještavanja, više se vodilo računa o tome da se ispoštuju muški predstavnici a tek na kraju je svoj komentar dala i direktorka Dnevnog centra, koja je po prirodi svoje funkcije, trebala da govori na samom početku.

Dobra strana ovog izvještavanja bila je u tome da se ova vijest emitovala tokom čitavog dana. Međutim, data aktivnost je bila prethodno najavljena, što nas navodi da zaključimo da novinari/ke nisu spontano izvještavali o problemima osoba sa invaliditetom, koristeći se formama kao što su: reportaža, intervju ili druge medijske forme kako bi približili probleme odnosno svakodnevnici ili pak uspjehe osoba sa invaliditetom.

Znajući i cijeneći značaj uloge medija u kreiranju i mijenjanju slike koju društvo ima o osobama sa invaliditetom, od medija se očekuje da ulože snažnije napore kako bi se upoznali sa problemima sa kojima se susreću bez obzira što postoji široka lepeza pravnih akata i međunarodnih dokumenata koja garantuje njigova prava i slobode.

Informisanjem do društvene inkluzije osoba sa invaliditetom

Invalidnost predstavlja niz faktora koje kreira društveno okruženje a mnogo manje je vezano za lična svojstva određene ličnosti. Zato je neophodno aktivnije društveno djelovanje čiji su glavni pokretači mediji, kako bi se proizvele promjene koje bi omogućile puno uključivanje osoba sa invaliditetom u sve

aspekte društvenog života.³⁷

Invalidnost je takođe pitanje poštovanja ljudskih prava i sloboda, a srž problema leži i u fizičkim i u psihičkim barijerama sa kojima se ove osobe suočavaju i suprostavljaju u svakodnevnom životu.

Shodno rezultatima posljednjeg popisa stanovništva u Crnoj Gori iz 2011. godine³⁸, u našoj zemlji živi 620.029 stanovnika i stanovnica, od čega 68.064 osoba odnosno 11,4% stanovništva čine osobe koje imaju određene „smetnje u obavljanju svakodnevni aktivnosti“ zbog dugotrajne bolesti, invaliditeta ili starosti, pokazali su podaci sa Popisa 2011. godine. Prema podacima, 5% crnogorske populacije ima problem sa kretanjem, 2% sa vidom iako koristi naočare i sočiva, a od ukupnog broja stanovnika 1% stanovništva ima problem sa sluhom i pored korišćenja slušnih aparata. Smetnje sa pamćenjem, koncentracijom ili za vrijeme sporazumijevanja sa drugima ima 1% stanovništva, dok 4% stanovništva osjeća teškoće druge vrste.³⁹

Pored Ustava i brojnih crnogorskih zakona i podzakonskih akata koji tretiraju ovu tematiku, problemi osoba sa invaliditetom su i dalje nevidljivi, neprihvaćeni, i zaustavljaju ih na prvoj fizičkoj prepreci.

Crna Gora je potpisnica UN Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom kao i Fakultativnog protokola i time se obavezala da štiti, garantuje i promoviše uživanje svih ljudskih prava i sloboda osoba sa invaliditetom. Ova Konvencija je važna jer se po prvi put invaliditet definiše kao pravno pitanje, odnosno, pitanje ljudskih prava i sloboda.

Svjetska zdravstvena organizacije je 2001. godine objavila klasifikaciju invaliditeta i zdravlja⁴⁰, na osnovu koje funkcionisanje osoba sa invaliditetom posmatra kao na rezultat međusobnog djelovanja fizičkog i psihičkog djelovanja u ravni društvenog i fizičkog okruženja. To znači da fokus posmatranja invaliditeta sve više poprima socijalni pristup u odnosu na standardni medicinski.

Stoga je uloga medija u ovom domenu veoma značajna jer treba

37 Priručnik za medije – kako izvještavati o ženama sa invaliditetom, Ministarstvo finansija, NVO Ženska akcija, Nikšić, 2016: 22

38 [https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje\(1\).pdf](https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje(1).pdf)

39 Iz Izvještaja o usklađenosti zakonodavnog i institucionalnog okvira Crne Gore sa Un konvencijom o pravima lica sa invaliditetom sa preporukama za harmonizaciju;

40 International Classification of Functioning, Disability and Health /WHO, 2001;

da skreće pažnju na sagledavanje invalidnosti kao problema društva i države Crne Gore koja nije stvorila jednake uslove i mogućnosti za sve svoje građane i građanke, bez obzira na njihove različitosti.⁴¹

„Posebno marginalizovanu grupu među osobama sa invaliditetom čine djeca i žene sa invaliditetom. Sem rane dijagnoze i (ukoliko postoji) kauzalne terapije, prevencije i blagovremenog liječenja komplikacija bolesti, dostupnosti ortopedskih i drugih neophodnih pomagala, od ogromne važnosti su, između ostalog, i omogućavanje prava na školovanje i pružanje mogućnosti zapošljavanja.“⁴²

Uloga medija u njihovom slučaju bila bi značajna u otvaranju i rasvjetljavanju fenomena nasilja nad ženama sa invaliditetom kao i smanjenje njihove isključenosti u jeziku.

Neopravdane generalizacije kao prepreka za kvalitetniji život osoba sa invaliditetom

Vrlo često stičemo utisak da mediji imaju ignorantski stav prema osobama sa invaliditetom? Da li je to zbog manjka vremena ili finansijskih sredstava koje medijske kuće izdvajaju za edukaciju svojih novinara/ki odnosno urednika/ca uopšteno o ljudskim pravima, a potom i o ljudskim pravima osoba sa invaliditetom.

Ili pak, vode se profitom ili političkim diskursom prilikom odabira atraktivnih tema, u koje smatraju da ne spadaju osobe sa invaliditetom? Ili se možda radi o sve manjem broju profesionalaca/ki, tj. školovanih novinara/ki, novinara/ki istraživačkog novinarstva, ljudi sa entuzijazmom i hrabrošću da zadiru u najdublje pore našega društva? Biće da je odgovor slojevit i u sebi sadrži sve gore pobrojane argumente.

Mediji treba da izbjegavaju da prikazuju fizičke i mentalne nedostatke kao bitno određujuće faktore osoba sa invaliditetom. A

41 Priručnik za medije – kako izvještavati o ženama sa invaliditetom, Ministarstvo finansija, NVO Ženska akcija, Nikšić, 2016: 22;

42 **Vlahović G.**, Zamurović D., Ostojić S. Novine u lečenju Duchennove mišićne distrofije. U Zdravković D., urednik. Problemi u pedijatriji, Zavod za udžbenike, Beograd 2008; 29:159-70.

sa druge strane, treba da pored humanih razloga, da vode računa o njihovim ljudskim pravima prilikom izvještavanja. Treba izbjegavati tretiranje osoba sa invaliditetom u medijima kao žrtava, zaštitnički već isključivo objektivno.

Potpuno prihvatanje osoba sa invaliditetom jeste njihovo uključivanje u sve društvene pore, odnosno u sve institucije, medijske kuće, privatne kompanije. Na taj način, pored mogućnosti da sami sebe izdržavaju, imali bi sve uslove života i rada kao i ostalo stanovništvo u Crnoj Gori.

Medijski profesionalci/ke bi trebalo da prepoznaju i prihvate proaktivniju ulogu u kreiranju antidiskriminacione klime u društvu, objavljujući informacije i sadržaje o slučajevima diskriminacije, tražeći kako rješenja tako i odgovore od nadležnih organa. „Tek tada mediji postaju generatori ostvarivanja prava na jednake mogućnosti za sve građanke i građane“⁴³

Jezička diskriminacija osoba sa invaliditetom

O osobama sa invaliditetom treba izvještavati bez patetike, sažaljenja i senzacionalizma, sa fokusom na zaštitu njihovih ljudskih prava i sloboda. Ne želeći da vjerujemo da predstavnici/e medija namjerno koriste uvredljive termine prilikom izveštavanja o osobama sa invaliditetom, poput “invalidi, osobe s hendikepom, osobe s posebnim potrebama, osobe s teškoćama, tjelesno i mentalno oštećene osobe”, već smatrajući da se radi o neznanju ili neobavještenosti, citiraćemo Zakon o zaštiti od diskriminacije osoba sa invaliditetom.

Ovaj Zakon u članu 2 definiše lice sa invaliditetom kao ono koje ima dugoročno fizičko, mentalno, intelektualno ili senzorno oštećenje, koje u sadejstvu sa različitim barijerama može otežati puno i efektivno učešće tog lica u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.

Pojmovnikom ovog zakona obuhvaćena su značenja termina kao što su: objekti u javnoj upotrebi, prostori i površine javne namjene, mobilijar za lica sa invaliditetom, Brajevo pismo, pomagala u koje spadaju različite vrste tehničko-

43 Priručnik za medije – kako izvještavati o ženama sa invaliditetom, Ministarstvo finansija, NVO Ženska akcija, Nikšić, 2016: 16

tehnoloških i elektronskih uređaja, medicinsko-protektivne sprave i pomagala, obučeni psi vodiči i pomagači, i druge vrste savremenih predmeta i uređaja koji u najvećoj mogućoj mjeri omogućavaju samostalan život lica sa invaliditetom, medicinska pomagala kao što su ortopedska, očna, slušna, I drugo.

Zakon propisuje oblike diskriminacije prema licima sa invaliditetom pod kojima smatra i govor mržnje i omalovažavanje lica sa invaliditetom. Govor mržnje predstavlja svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja kojima se širi, podstiče ili pravda diskriminacija, omalovažavanje, mržnja ili nasilje prema licu sa invaliditetom ili grupi lica sa invaliditetom, zbog njihovog ličnog svojstva, zasnovano na neprihvatanju različitosti i netoleranciji, dok je omalovažavanje tretman lica sa invaliditetom kao manje vrijednih i manje sposobnih članova društva.

Predstavnic/e medija bi trebalo da omoguće osobama sa invaliditetom da što češće javno govore o svojim pozitivnim i negativnim iskustvima koja doživljavaju u svakodnevnim životima, čime bi se direktno uticalo na veći stepen informisanosti naših građana/ki, kao i na sticanje uvida u mogućnosti i ograničenja sa kojima se osobe sa invaliditetom svakodnevno sreću.

Takođe, novinari/ke bi trebalo da opominju nadležne organe koji su nadležni za zaštitu prava osoba sa invaliditetom, da nije dovoljno što su donijeli čitav set zakona koja promovišu zaštitu pomenute ranjive grupe, već da donešene zakone treba implementirati u svakom pojedninačnom i grupnom slučaju.

PREDSTAVLJANJE LGBTI(Q) OSOBA U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA

Istorijski korijeni diskriminacije LGBTI(Q) osoba

Diskriminacija osoba „drugačije“ seksualne orijentacije i „drugačijih“ rodnih identiteta ima viševjekovnu genezu, te da bi se rasvijetlila do kraja potrebno se zagledati u duboku prošlost evropskog kontinenta, ali i šire.

Istorija homofobije i progona ne-heteroseksualaca seže do ranog srednjeg vijeka i ogleda se prije svega u organizovanom progonu, diskriminaciji i nasilju nad gej muškarcima. Nerijetko je pretpostavljena seksualna orijentacija, stvarna ili ne, služila i kao potka u svrhu obračuna sa političkim protivnicima i obračuna različitih centara moći.

Vremenom se ovaj pogrom ne-heteroseksualaca institucionalizovao, primarno kroz crkvene strukture, a osobe optužene za sodomiju⁴⁴ bivale su izlagane surovom kažnjavanju i pogublivanju. Relikte ovog crkvenog odnosa prema ne-heteroseksualnosti možemo i danas prepoznati u često rigidnim i isključivim stavovima pojedinih crkava.

U vrijeme prosvjetiteljstva počinje izvjestan „otklon“ u odnosu na raniju praksu obračuna sa ne-heteroseksualnošću. Naime, taj obračun se nastavlja na novim osnovama, prije svega kroz razvijanje kvazi medicinskih i kvazi naučnih teorija koje bi poslužile kao uporište za kriminalizaciju homoseksualnih odnosa. Kao rezultat takvih nastojanja u 20. vijeku homoseksualnost je bila kriminalizovana u gotovo svim zemljama.

U modernom dobu proces dekriminalizacije ne-heteroseksualnih odnosa je tekao sporo, uprkos prisutnom snažnijem razvoju i evoluciji ljudskih prava. Taj proces je tekao neujednačeno, od zemlje do zemlje, i do danas nije u potpunosti okončan.

Homoseksualnost je u tom periodu posmatrana kao psihičko oboljenje, te su razvijane različite nazovi teorije i prakse za njeno liječenje. Nerijetko su te metode uključivale i varvarske postupke, poput elektrošokova.

44 Termin koji se koristio da se označi ne-heteroseksualni odnos.

Prekretnicu u ovakvom odnosu premane-heteroseksualcima predstavlja odluka Američkog udruženja psihijatarata iz 1973. godine, kojom je homoseksualnost skinuta sa liste psihičkih poremećaja. Međutim, prošlo je još dugo vremena, do odluke Svjetske zdravstvene organizacije od 17. maja 1990. godine, kada je homoseksualnost uklonjena sa popisa međunarodne klasifikacije bolesti, a danas se taj dan obilježava kao Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije.

Nepodnošljiva lakoća stereotipa i predrasuda

Crnogorski Zakon o zabrani diskriminacije zabranjuje diskriminaciju po osnovu rodnog identiteta osobe, njegove/njene seksualne orijentacije (heteroseksualna, homoseksualna, biseksualna), kao i njegovih/njenih interseksualnih karakteristika.

No, i pored postojanja ove zakonske zabrane, diskriminacija po ovim osnovama je prisutna u visokoj mjeri u Crnoj Gori. Prema nalazima CEDEM-ovog istraživanja pod nazivom „Obrasci diskriminacije u Crnoj Gori“ iz 2017. godine, 52.5 % građana/ki smatra da je pripadnost LGBTI(Q) populaciji 'nedostatak' u Crnoj Gori. Takođe, bihevioralna distanca prema LGBTI(Q) osobama je veoma visoko izražena, pa tako svaki drugi građanin/ka ne želi da ima za komšije homoseksualce. Ujedno, komparativno upoređujući sa drugim najdiskriminisanim društvenim grupama, borba protiv diskriminacije LGBTI(Q) osoba je najmanje podržana.

Takođe, u Crnoj Gori LGBTI(Q) osobe često su izložene otvorenom verbalnom i/ili fizičkom nasilju, govoru mržnje, a ako i nisu, onda se prema njima često zauzima stav potpunog ignorisanja koji predstavlja pasivno nasilje i diskriminaciju pripadnika/ca ove populacije.

Sve to ukazuje na nepovoljan društveni položaj LGBTI(Q) zajednice u Crnoj Gori čije korjene treba tražiti u konzervativnom tradicijskom nasljeđu, i s tim u vezi uvriježenom društvenom poimanju o poželjnom načinu života, koje upućuje da postojanje LGBTI(Q) osoba predstavlja kršenje morala i vrijednosti društvene zajednice, što je u nekim slučajevima i institucionalni stav (crkvene organizacije).

Ovakva shvatanja dodatnu snagu i podršku nalaze u stereotipnom posmatranju

LGBTI(Q) osoba, kao i predrasudama koje razvijamo prema njima, pri čemu ih najčešće nismo svjesni, olako se koristimo njima, a zapravo ne razumijemo njihovu suštinu i prirodu nastanka.

Stereotipi nisu ništa drugo do iskrivljena i pojednostavljena slika stvarnosti, koju generišemo u pokušaju da shvatimo i razumijemo kompleksnu realnost koja nas okružuje, pri čemu se u tom pokušaju oslanjamo na nepotpune i/ili pseudo informacije. Kada se stereotipima doda emotivna komponenta, odnosno kad ih „obogatimo“ našim osjećanjima, onda se razvija i akciona komponenta, pa stereotip prerasta u predrasudu koja nas podstiče na djelovanje i dalje usmjerava naše ponašanje.

Ilustracije radi, primjer stereotipa bi bio „Svi homoseksualci su feminizirani“, dok bi primjer predrasude bio „Homoseksualnost je bolest, pa zato homoseksualcima ne treba dozvoliti usvajanje djece“.

U praksi se, i pored prethodnog uklanjanja uvrjedljivih i komentara koji su govor mržnje, na portalima mogu pronaći komentari poput:

„Ne treba ih omalovažavati, priroda se već pobrinula za njih. Treba cijelog života da se nose sa hendikepom koji imaju.“ – komentar čitaoca je dat na tekst „Zbog govora mržnje na FB, prijave protiv 206 osoba“ – izvor: Portal CdM 28/09/2017

„Potražite šta se podrazumijeva pod rodnom neutralnošću pa će vam biti jasno kakve ogavnosti se spremaju djeci...Šta je sledeće. Ko gura bezumlje i nemoral svake vrste kao normu ponašanja i življenja. Dragi moji, Sud će biti, vjerovali ili ne, i svako će svoju platu primiti...“ – komentar čitaoca je dat na tekst „Rasprava o istopolnom partnerstvu: Milačić uporedio zakon sa bombardovanjem“ – izvor: Portal Vijesti 19. jun 2018. godine

Navedeni komentari sasvim plastično prikazuju na koji način građani i građanke Crne Gore često percipiraju LGBTI(Q) osobe, doživljavajući neheteroseksualnost kao hendikep, nemoral itd.

Dakle, korijen problema leži u neznanju, lošoj ili površnoj informisanosti o predmetnoj temi, što se potom reflektuje na naš odnos i akciju prema LGBTI(Q) osobama, posebno u okolnostima kada pojedini društveni akteri svjesno ili nesvjesno manipulišu javnošću kroz plasiranje stereotipa i predrasuda.

U tom kontekstu, pored obrazovnih institucija, velika odgovornost leži na vama kao medijskim radnicima/cama da na profesionalan, etičan, vjerodostojan i objektivan način edukujete i informišete crnogorsku javnost o LGBTI(Q) tematici, te doprinesete kreiranju klime društvene tolerancije različitosti i poštovanja ljudskih prava LGBTI(Q) osoba.

Pri tome treba imati na umu da postojeći društveni odnos prema LGBTI(Q) osobama kao dijelu društvene zajednice, kao i sličan odnos prema dugim društvenim grupama, narušava kohezivne sile crnogorskog društva fragmentišući ga po različitim osnovama (seksualna orijentacija, nacionalna i etnička pripadnost, religijska uvjerenja itd.), te da aktuelno stanje zahtijeva ukupan društveni angažman kako bi se situacija promijenila. Ta promjena se ne može desiti u kratkom roku, jer je promjena društvenih i individualnih stavova i ukupne društvene percepcije LGBTI(Q) osoba dugotrajan proces. Rezultati se ne mogu postići jednokratnim i *ad hoc* akcijama, već, naprotiv, kroz punu posvećenost i aktivizam svih društvenih aktera u dužem vremenskom periodu, uključujući i medije.

Govor mržnje kao izvor netolerancije i nasilja prema LGBTI(Q) osobama

Govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina⁴⁵.

Govor mržnje u Crnoj Gori je najizraženiji prema LGBTI(Q) osobama i najprisutniji je na internetu. Razlog što internet ima „primat“ je što omogućava čitaocu da anonimno saopšti stavove, koje u direktnoj komunikaciji ne može da saopšti zbog očekivane osude. To je naročito vidljivo na medijskim portalima, kada se polemike u vezi sa temama koje se tiču LGBTI(Q) osoba.

Često se na portalima mogu pronaći i komentari koji sasvim direktno i otvoreno pozivaju na linč i nasilje nad LGBTI(Q) osobama. Tako flagrantan

45 Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list Crne Gore, br. 042/17 od 30.06.2017;

govor mržnje najčešće biva uklonjen od strane administratora/ki portala u roku od 24 sata.

Međutim, i pored prethodne „intervencije“ administratora/ki, na portalima često ostaju komentari poput:

„Polako ali sigurno nas uništavaju. Kraj nam je kad unakaze tradicionalnu crnogorsku porodicu.“ - komentar je dao čitalac na tekst „Milačić i Dajković saslušani zbog izjava o LGBT osobama“, izvor: Portal CdM 22. juna 2018. godine

Iako ovaj komentar djeluje kao pasivna izjava, odnosno ne poziva na konkretnu akciju protiv LGBTI(Q) osoba, on svakako indicira „opasnost“ koja od njih prijete crnogorskom društvu – porodici, čime se doprinosi kreiranju atmosfere netrpeljivosti i mržnje prema njima, te plasira ista ideja kod ostalih čitalaca.

Pored samih čitalaca/teljki, odgovornost za prisustvo ovakvih komentara na portalima je i na vama, medijskim radnicima/cama. Ne umanjujući veličinu izazova sa kojim se suočavate, posebno imajući u vidu da je granica između slobode izražavanja i cenzure često tanka i neupadljiva, na vama je da razvijete i primijenite efikasne modele za suzbijanje govora mržnje u online komentarima, naravno polazeći od vaših mogućnosti. U tom kontekstu sugerišemo vam i da pogledate vodič SHARE Fondacije „Dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara“, koji vam može biti od koristi prilikom unaprjeđivanja pristupa.

Govor mržnje je, osim na internetu, prisutan i u medijskim sadržajima sa kojima se srećemo na televiziji. Često, muzika, vicevi, reklame i filmovi sadrže flagrantan govor mržnje i takvi sadržaji su dostupni širokom auditorijumu, uključujući i djecu.

Vi kao medijski radnici/e trebalo bi da više pažnje posvetite selekciji programskih sadržaja, vodeći se kriterijumima koji idu u prilog podršci marginalizovanim i ranjivim društvenim grupama, i jačajući kontranarativ nepoštovanju ljudskih prava, diskriminaciji, govoru i nasilju motivisanim mržnjom prema LGBTI(Q) osobama. Odnosno, kako je to formulisao jedan od najvećih boraca za ljudska prava Martin Luter King – „Mrak ne može otjerati mrak, već to može samo svjetlost. Tako i mržnju ne može otjerati mržnja, već to može

samo ljubav”.

Što se tiče novinskih tekstova, iako je vidno poboljšanje izvještavanja o LGBTI(Q) tematici u odnosu na raniji period, još uvijek se možemo sresti sa tekstovima koji u prvi plan stavljaju senzacionalizam, prilikom obrade teme ne nude izbalansiran odnos argumenata i stavova ili čak tendenciozno obrađuju temu kako bi izazvale konkretne reakcije čitalaca/teljki koje bi išle u pravcu podsticanja mržnje i netolerancije prema LGBTI(Q) osobama.

Primjer tendenciozno obrađene LGBTI(Q) tematike u pisanoj štampi je tekst koji se odnosi na izradu Zakona o životnom partnerstvu osoba istog pola, koji je objavila dnevna novina „Sloboda“ 20. juna 2018. godine pod naslovom „Crna Gora dobija homoseksualne matičare“, a koji je prenio portal IN4S na linku <https://www.in4s.net/crna-gora-dobija-homoseksualne-maticare/?lang=lat>

Sâm naslov teksta je senzacionalistički i koristi terminologiju koju LGBTI(Q) osobe smatraju uvredljivom, te sâm po sebi ne ukazuje na dimenziju ostvarivanja ljudskih prava LGBTI(Q) osoba kroz postupak registracije o čemu Zakon govori, već nastoji da šokira čitaoca/teljku i kod nje/ga izazove negativnu reakciju, povezujući ideju tradicionalnog braka simbolizovanog u pojmu matičara sa LGBTI(Q) osobama.

Takođe, u samom tekstu novinskog članka dominantno se daje prostor protivnicima/ama zakonskog rješenja, koji korišćenjem uvredljivih termina (homoseksualne zajednice, homoseksualni matičari, homoseksualni kumovi) i neprimjerenim poređenjima sa „NATO bombardovanjem 1999. godine“ karikiraju sadržaj Zakona, nastoje da izazovu averziju javnosti i tendenciozno marginalizuju ljudska prava LGBTI(Q) osoba.

S druge strane, o istoj temi pisali su i drugi mediji. Primjer odmjerenog, izbalansiranog, afirmativnog i profesionalnog novinskog saopštenja objavljen je istog dana kad i gore pomenuto saopštenje, pod naslovom „Zakon bi omogućio dostojanstven život LGBTI(Q) osobama“ koje se može pronaći na portalu CdM-a, na linku <https://www.cdm.me/drustvo/zakon-bi-omogucio-dostojanstven-zivot-lgbtiq-osobama/>

Na kraju, u vezi s govorom mržnje, **podsjecamo vas na sadržinu Kodeksa novinara/ki Crne Gore u kojem stoji:**

„Mediji ne smiju da objavljuju materijal namijenjen širenju

neprijateljstva ili mržnje prema osobama zbog njihove rase, etničkog porijekla, nacionalnosti, vjeroispovijesti, pola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, fizičkih i mentalnih stanja ili bolesti, kao i političke pripadnosti.

Isto važi i ako postoji velika vjerovatnoća da bi objavljivanje nekog materijala izazvalo prethodno navedeno neprijateljstvo i mržnju.

Novinar/novinarka mora izbjegavati objavljivanje detalja i pogrdne kvalifikacije o rasi, boji kože, etničkom porijeklu, nacionalnosti, vjeroispovijesti, polu, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, fizičkom i mentalnom stanju ili bolesti, porodičnom statusu, kao i političkoj pripadnosti, osim ako to nije u javnom interesu.

Novinar/novinarka posebno mora voditi računa da ničim ne doprinese širenju mržnje kada izvještava o događajima i pojavama koji u sebi sadrže elemente mržnje.“

Osnaživanje LGBTI(Q) osoba kroz senzitivni pristup medija prilikom izvještavanja

LGBTI(Q) zajednica u Crnoj Gori jedna je od najranjivijih i njeni pripadnici/e su gotovo svakodnevno izloženi/e različitim vidovima diskriminacije, uvredljivom govoru, nerijetko fizičkom nasilju i maltretiranju, uz izraženu socijalnu distancu ostatka populacije prema njoj.

Izražena prisutnost stereotipnog posmatranja LGBTI(Q) osoba, te sveprisutne predrasude prema njima, često tendenciozno plasirane od strane pojedinih društvenih aktera, zamagljuje istinu o njima i doprinose njihovoj socijalnoj isključenosti i odsustvu podrške, čak i iz najbližeg porodičnog okruženja.

U tom kontekstu, uloga medija i vas kao medijskih radnika/ca je od nemjerljivog značaja za suzbijanje diskriminacije LGBTI(Q) osoba. Jačanjem sopstvenog senzibiliteta prema njima i inkluzivnim pristupom možete postati ključni akteri/ke u borbi protiv diskriminacije u crnogorskom društvu.

Profesionalnim, objektivnim i senzibilnim pristupom u izvještavanju o ljudskim pravima LGBTI(Q) osoba, i generalno o temama koje su u vezi sa pripadnicima/cama ove populacije, možete doprinijeti razvoju kulture ljudskih prava i društvene tolerancije prema različitosti, te time kreiranju podržavajućeg i inkluzivnog društvenog okruženja.

Suprotan pristup koji potencira senzacionalizam u izvještavanju, stereotipno predstavljanje pripadnika LGBTI(Q) populacije, plasiranje predrasuda i pseudo informacija o LGBTI(Q) zajednici, generisaće društvenu polarizaciju stavova, jačanje netrpeljivosti i netolerancije, potenciranje razilika i, sljedstveno tome, doprinijeti narušavanju ljudskih prava i sloboda LGBTI(Q) osoba.

Sa aspekta uloge i doprinosa medija u borbi protiv diskriminacije (uključujući i borbu protiv diskriminacije LGBTI(Q) osoba, prema CEDEM-ovom istraživanju, trend nije linearan, pa je najviši doprinos medija izmjeren 2010. godine, da bi 2015. uslijedio drastičan pad. U odnosu na 2015. godinu, po nalazima istraživanja, mediji danas pružaju značajano viši doprinos, ali je on i dalje na nižem nivou u odnosu na 2010. godinu.

Isto istraživanje ukazuje da bi se građani/ke Crne Gore, ukoliko bi postali žrtvom diskriminacije, najprije obratili policiji (29.8%), zatim medijima (15.5%), Ombudsmanu (14.1%), sudstvu (11.2%), te inspeksijskim organima (11%), i na kraju NVO–ima (8%).

Nalazi istraživanja ukazuju da je potrebno da uložite dodatne napore kako biste ojačali sopstvenu ulogu kritičara/ki negativnih društvenih pojava i zaštitnika/ca opšteg interesa. To podrazumijeva i otklon od senzacionalističkog pristupa u pisanju o LGBTI(Q) tematici, kontinuiranu promociju ljudskih prava i jednakog tretmana, objektivno izvještavanje o potrebama i problemima LGBTI(Q) osoba, unaprjeđivanje znanja o postojećim zakonskim institucionalnim okvirima za borbu protiv diskriminacije, te razvijanje partnerstava sa organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava LGBTI(Q) osoba i njihovim aktivistima, u cilju pribavljanja pouzdanih i valjanih informacija.

Pravilan izbor terminologije⁴⁶

Prilikom obrade LGBTI(Q) tema i sadržaja u medijima, od posebne je važnosti izbor adekvatne terminologije, kako bi se izbjegli oni termini koji imaju problematičan karakter ili oni koji mogu biti uvrjedljivi.

Tako je problematično koristiti termine „homoseksualac, homoseksualka, homoseksualna osoba“ kako bi se opisale osobe koje privlači isti pol. Naime, zbog kliničke istorije termina „homoseksualac“ tj. „homoseksualnost“, anti-gej aktivisti su ga usvojili kako bi implicirali da su gejevi i lezbejke bolesne osobe, te se preporučuje njegovo korišćenje samo kada je to direktan citat neke osobe. Kao alternativni termini za korišćenje sugerišu se: „gej, gejevi, gej osobe, lezbejke“.

Takođe, ne treba koristiti sintagme kao što su „seksualna opredijeljenost“ ili „seksualno opredjeljenje“, jer se njima implicira da je biti gej ili lezbejka stvar izbora, što bi podrazumijevalo da se onda može i liječiti. Umjesto navedenih treba koristiti termin „seksualna orijentacija“.

Problematično je koristiti i termin „priznati homoseksualnost“, već treba koristiti termine „reći da je gej, lezbejka, ili deklarirati se kao gej/lezbejka ili autovati se – načiniti *coming out*“.

Kada se govori o univerzalnijim, zajedničkim naporima gej i lezbejskih aktivista ne treba koristiti termine „gej lobi“, „gej agenda“ ili „gej mafija“, već termin „lezbejski i gej pokret“.

Takođe, u praksi se često može čuti termin „specijalna prava“ koji treba izbjegavati, a koji koriste anti-gej nastrojene osobe. Naime, radi se o istim pravima koja uživaju heteroseksualci, pa se preporučuje korišćenje termina „jednaka prava ili ravnopravan tretman“.

Uvrjedljivi termini koje treba izbjegavati su: „peder“, „peško“, „peškirić“, „tetka“, „ružičasti“, „topdžija“, „furundžija“, „topla braća“, „partnerka koja je muško u vezi“, „partner koji igra žensku ulogu“ itd. Ove termine ne treba koristiti sem u slučaju direktnog citiranja koje prikazuje predrasude osobe koja se citira, a kako ne bi dobile kredibilitet u medijima.

Takođe, apsolutno je neprihvatljivo korišćenje termina poput „devijantno“,

46 Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009

„poremećaj“, „bolest“, „perverzija“, „destruktivno“ i slično u kontekstu pisanja o LGBTI(Q) osobama, a naročito je neprimjereno stavljanje istopolne orijentacije u vezu sa pedofilijom, seksualnim zlostavljanjem djece i incesta.

REZIME

Šta vi kao predstavnici/e medija možete da učinite kako bi se diskriminacija gore pomenutih ranjivih grupa u Crnoj Gori smanjila?

Da bi prepoznatljivost i vidljivost fenomena diskriminacije bila veća, te ukupni društveni angažman na njegovom suzbijanju bio ojačan, važno je kontinuirano raditi na edukaciji svih građana i građanki u pogledu njihovih ljudskih prava, kreiranju pozitivnog pritiska na državne institucije da efektivno i na jednakim osnovama implementiraju antidiskriminaciono zakonodavstvo, kao i osnažiti ulogu medija, njihova znanja i kapacitete u oblasti obrade sadržaja koji se tiču diskriminiranih društvenih grupa.

Ovdje posebno naglašavamo ulogu medija kao van institucionalnih aktera u kreiranju javnog mnjenja u Crnoj Gori, a polezeći od njihove pozicije u savremenom društvu, prisutnosti u svakodnevnom životu građana i građanki, kao i mogućnosti da kontinuiranim djelovanjem oblikuju društvene i individualne stavove.

Ovaj Priručnik je nastao upravo sa namjerom da osnaži pozitivnu ulogu medija u crnogorskom društvu, kroz razumijevanje aktuelnog trenutka i davanje praktičnih smjernica medijskim radnicima u dijelu obrade sadržaja koji se tiče diskriminiranih društvenih grupa. U njemu su približeni izazovi sa kojima se ove društvene grupe svakodnevno sreću, a koji se moraju prevazilaziti sinergijskim djelovanjem svih društvenih aktera, uključujući i medije. U tom kontekstu, ovaj Priručnik treba da rezultira:

- **Otvaranjem kvalitetijnog medijskog prostora za objektivno i afirmativno prikazivanje žena, Roma/kinja, osoba sa invaliditetom i LGBTI(Q) osoba, oslobođeno onih društvenih konstrukata koji se baziraju na stereotipima i predrasudama;**
- **Korišćenjem preciznog i (rodno) korektnog jezika prilikom izvještavanja i prilikom ophođenja u medijskim prostorima;**
- **Izveštavanjem u kojoj mjeri naša Vlada, relevantne državne institucije i dugi društveni akteri pružaju doprinos u borbi protiv diskriminacije;**

- **Jačanjem kontranarativa kao protivteže netolerantnim i isključivim gledištima koja narušavaju toleranciju i fragmentišu crnogorsko društvo;**
- **Jačanjem društvene solidarnosti i kreiranju ambijenta poštovanja ljudskih prava i sloboda u kome će prava svake osobe biti uvažena na jednak način.**

Ne sumnjamo u vaše znanje, zvanje, objektivnost, istinitost, hrabrost, istrajnost i kreativnost, da mnoge važne teme iznesete na svjetlost dana, kao što ste to oduvijek radili.

KALENDAR MEĐUNARODNO PRIZNATIH DANA U BORBI PROTIV DISKRIMINACIJE

Međunarodni dan žena 8. mart

Ženska žudnja za ravnopravnošću traje koliko i ljudski rod. Prije 110 godine, 1908. godine, tekstilne radnice su u Njujorku marširale pod parolom „hljeb i ruže”. Tražile su kraće radno vrijeme, veće plate i zabranu eksploatacije dječijeg rada. Godinu dana kasnije, radnice su demonstrirale u Čikagu. U znak sjećanja na ove, ali i brojne druge događaje, u kojima su žene zbog loših uslova rada tragično gubile živote, 1910. godine u Kopenhagenu, na inicijativu Klare Cetkin, na Drugoj konferenciji žena socijalistkinja, 8. mart je proglašen praznikom borbe za prava žena. Naredne 1911.godine, Dan žena je u Austriji, Njemačkoj, Švajcarskoj i Danskoj, slavilo preko milion radnica.

U SFRJ nakon Drugog svjetskog rata, 8. mart je proslavljan prvo kao dan kada bi se govorilo o ravnopravnosti žena, a potom je akcenat pomjeren na majčin dan. Na ovoj dimenziji praznika insistiralo se u obrazovnom sistemu od obdaništa do srednjih škola. Kad je Antifašistički front žena pretvoren u Konferenciju za društvenu aktivnost žena, praznik je dobio karakteristike praznika u potrošačkom društvu. Sindikati su organizovali putovanja žena u inostranstvo, žene su u preduzećima i ustanovama dobijale novčane čekove za kupovinu, u hotelima i restoranima su organizacije sindikata organizovale kolektivne ručkove, večere, zabave a žene su dobijale cvijeće.

U Akcionim anketama na ulicama Beograda, feministkinje su 1988. godine prikupljaju prve podatke o nasilju nad ženama. Dvije godine kasnije, 8. marta 1990. otvaraju prvi SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja. Feministkinje pokreću akcije pod sloganom „Stop muškom nasilju nad ženama”, „Učinimo živote žena društveno vidljivim”, „Lično je političko”, „Žene su snaga žena”. Feministkinje se 1991.godine aktivno uključuju u antiratni pokret.⁴⁷

Prvi SOS telefoni za žene i djecu žrtve nasilja u Crnoj Gori oformljeni su u Podgorici i Nikšiću 1998. godine. Danas su stavovi i stremljenja ženskih organizacija civilnog društva postali sastavni dio državne politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Uprkos raznim konotacijama kojima se kroz

47 Rečnik rodne ravnopravnosti, Beograd, 2011 :171

istorijske periode bojao, ovaj praznik ostaje podsjetnik na značajnu prekretnicu u emancipaciji žena i označava početak organizovanog zahtjevanja ženskog pokreta za poštovanjem temeljnih prava i sloboda žena.

Šesnaest (16) dana ženskog aktivizma

Međunarodna kampanja 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama je nastala kao inicijativa Instituta za globalno žensko liderstvo, koju je podržao Centar za žensko globalno liderstvo pri Univerzitetu Rutgers 1991. godine. Početak perioda kampanje od 16 dana označava Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama 25. novembar, a kraj označava 10. decembar, dan kada je prije 70 godina donijeta Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima.

Na taj način, simbolično se naglašava da život bez nasilja predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava i da je borba protiv nasilja nad ženama moralna obaveza svih. U ovom periodu obilježavaju se i drugi značajni datumi: 29. novembar – Međunarodni dan braniteljki i branitelja ljudskih prava, 1. decembar – Svjetski dan borbe protiv AIDS-a, i 6. decembar – godišnjica Montrealskog masakra.

Svake godine, od 1991 nadalje, hiljade organizacija aktivistkinja i aktivista širom svijeta koji se zalažu za ženska ljudska prava učestvuju u kampanji borbe protiv nasilja nad ženama i podsećajući lokalne zajednice u kojima rade da se nasilje nad ženama dešava među nama, u svakoj zemlji, u svakoj etničkoj zajednici, u svakom socijalnom sloju, bez obzira na religiju, nivo znanja, stečenog društvenog ugleda.

Podsjećaju nas da ne smijemo da zatvaramo oči pred ovim društvenim problemom, jer krici žena koje trpe nasilje koje se dešava u porodici ne smiju ostati nijemi između zidova patrijarhata. Svaki pretrpljeni udarac umanjuje dostojanstvo svakog člana i članice društva koji nasilje ne osudi i javno ne odreaguje. Žene, muškarci, djevojke, mladići, osobe svih generacija, religija, zanimanja, seksualne orijentacije, sposobnosti, umijeća, političkih orijentacija, društveno-ekonomskog porijekla, sve i svi nosimo odgovornost i od nas zavisi da li će se nasilje tolerisati u našoj zajednici, u našem društvu.⁴⁸

Međunarodni dan Roma/kinja 8. april

Međunarodni dan Roma/kinja je dan proslave romske kulture i podizanja

48 Rečnik rodne ravnopravnosti, Beograd, 2011 :179

svijesti o problemima sa kojima se Romi/kinje suočavaju. Ovaj dan je službeno ustanovljen 1990. u Serocku u Poljskoj, u kome je održan četvrti Svjetski romski kongres Međunarodne romske unije, u spomen na prvi veći međunarodni susret romskih predstavnika održan u Čelsfieldu kraj Londona od 7. do 12. aprila 1971. godine.

Na tom kongresu je donešena odluka o romskoj himni za koju je izabrana pjesma “Ďelem, Ďelem” (romski: “Idem, idem”) i odluka o zastavi za koju je odabrana plavo-zelena dvobojka s crvenim točkom u sredini, simbolom napretka i pokreta, ali i migracije Roma i Romkinja tokom vjekova.

Dan Roma se obilježava kako bi se skrenula pažnja javnosti na težak položaj ovog naroda, a zemlje u kojima žive, podstakle na borbu protiv njihove diskriminacije. Pod romskom zastavom nikada nije vođen nijedan rat.

Međunarodni dan osoba sa invaliditetom 3. decembar

Obilježavanje Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom 3. decembra ima za cilj da promoviše razumijevanje problema invaliditeta i mobiliše podršku za dostojanstvo, prava i dobrobiti osoba sa invaliditetom. Obilježavanjem ovog datuma se takođe teži podizanju svijesti o dobrobitima integrisanja osoba sa invaliditetom u sve aspekte političkog, ekonomskog i kulturnog života.

Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije

17. maj

Međunarodni dan borbe protiv homofobije, bifobije i transfobije ustanovljen je sa ciljem da se donosiocima odluka, javnosti i medijima ukaže na potrebu suzbijanja nasilja i diskriminacije LGBTI(Q) osoba. Taj dan se obilježava shodno 17. maju 1990. godine kada je homoseksualnost uklonjena iz Međunarodne klasifikacije bolesti Svjetske zdravstvene organizacije.

Obilježavanje 17. maja još jednom treba da podsjeti da svi građani i građanke imaju ista ljudska prava bez obzira na seksualnu orijentaciju i rodni identitet i da je unapređenje položaja LGBTI(Q) osoba u lokalnim zajednicama prvi korak ka stvaranju društva bez razlika, u kome će nasilje biti svedeno na najmanju moguću mjeru.

BIBLIOGRAFIJA

Arsenović Lj, Položaj žena u politici: slučaj Srbije danas, Beograd, 2018 :16;

Vlahović G, Zamurović D, Ostojić S. Novine u lečenju Duchennove mišićne distrofije. U Zdravković D., urednik. Problemi u pedijatriji, Zavod za udžbenike, Beograd 2008; 29:159-70;

Dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje onlajn komentara, Fondacija SHARE, Novi Sad, 2015;

Zakon o medijima, "Službeni list RCG" br. 51/2002;

Zakon o rodnoj ravnopravnosti, "Službeni list Crne Gore" br. 035/2015;

Zakon o zabrani diskriminacije, Službeni list Crne Gore, br. 042/17 od 30.06.2017;

Zdravković D, urednik. Problemi u pedijatriji, Zavod za udžbenike, Beograd 2008; 29:159-70;

Izvan četiri zida - Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama, Sarajevo, 2012;

Izvještaj o usklađenosti zakonodavnog i institucionalnog okvira Crne Gore sa Un konvencijom o pravima lica sa invaliditetom sa preporukama za harmonizaciju;

International Classification of Functioning, Disability and Health /WHO, 2001;

Krivični zakonik Crne Gore, „Službeni list RCG“ br 70/2003, 13/2004, 47/2006, i "Službeni list CG" br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013, 56/2015, 44/2017 I 49/2018;

Labris Čitanka: Od A do Š o lezbejskim i gej ljudskim pravima, LABRIS, Beograd, 2009;

Monitoring lokalnih medija u Nikšiću dana 11. jula. 2018. godine, NVO Ženska akcija, Nikšić;

Obrasci diskriminacije u Crnoj Gori, CEDEM, Podgorica, 2017;

Priručnik za medije – kako izvještavati o ženama sa invaliditetom, Ministarstvo finansija, NVO Ženska akcija, Nikšić, 2016: 16;

Rečnik rodne ravnopravnosti, Beograd, 2011;

Rod, pol i okviri – priručnik za trans i rodno varijantne osobe, kao i njihove porodice i prijatelje/ice, NVO Kvir Montenegro;

Striković S, Nelević N, Monitoring – rodna osjetljivost crnogorskih medija, Nikšić, 2013 :9;

Striković S, Nelević N, Registar zanimanja, zvanja i titula žena, Nikšić, 2013 :6;

Crnogorski pravno istorijski rječnik, dr Bogićević Čedomir, Podgorica, 2010;

Izvori sa Interneta:

„Milačić i Dajković saslušani zbog izjava o LGBT osobama“, izvor: Portal CdM 22. juna 2018. godine;

„Zbog govora mržnje na FB, prijave protiv 206 osoba“ – izvor: Portal CdM 28. septembar 2017. godine;

„Rasprava o istopolnom partnerstvu: Milačić uporedio zakon sa bombardovanjem“ – izvor: Portal Vijesti 19. jun 2018. godine;

„Crna Gora dobija homoseksualne matičare“, portal IN4S na linku <https://www.in4s.net/crna-gora-dobija-homoseksualne-maticare/?lang=lat>

„Zakon bi omogućio dostojanstven život LGBTI(Q) osobama“ portal CdM-a, na linku <https://www.cdm.me/drustvo/zakon-bi-omogucio-dostojanstven-zivot-lgbtqi-osobama/>;

Popis stanovništva u Crnoj Gori iz 2011. godine:

[https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje\(1\).pdf](https://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje(1).pdf);

Kodeks novinara/ki Crne Gore: <https://www.osce.org/fom/255576?download=true>.

